

РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ ВО СПОРТОТ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Ко-финансирано од
Европска Унија

МАКЕДОНСКИ
ЦЕНТАР ЗА
МЕЃУНАРОДНА
СОРАБОТКА

РОДОВО БАЗИРАНО
НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ
ВО СПОРТОТ ВО
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Издавач: Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС)

Авторки: Бојана Јовановска (поглавја 1, 2, 3 и 6) и Силвија Митевска (поглавја 4 и 5), заеднички поглавја 7 и 8

Уредничка: Бојана Јовановска

Наслов: Родово базирано насилство врз жените во спортот во Северна Македонија

Лектура: Даниел Медароски

Графички дизајн: Контура Скопје

Скопје, јануари 2026 г.

МЦМС адреса: ул. Никола Парачинов бр. 41а; поштенски фах 55, 1060 Скопје;

Контакт: тел. +389 (0)76 365 381; е-пошта: mcms@mcms.mk; веб-страница: www.mcms.mk.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.63-055.2:796/799(497.7)(047.31)
364.63:796/799]:341.24

ЈОВАНОВСКА, Бојана

Родово базирано насилство врз жените во спортот во Северна Македонија / Бојана Јовановска и Силвија Митевска. - Текст во ПДФ формат, содрж. 74 стр., илустр. - Скопје : Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС), 2026

Начин на пристапување (URL):

<https://mcms.mk/mk/za-nasata-rabota/istranzuvana-i-publikacii/istranzuvana/2795-rodovo-bazirano-nasilstvo-vrz-zhenite-vo-sprt-vo-severna-makedonija.html>

- Фусноти кон текстот. - Наслов преземен од екран. - Опис на изворот на ден 26.02.2026 година. - Библиографија: стр. 57-59. - Содржи и: Анекси

ISBN 978-608-4848-64-6

1. Митевска, Силвија [автор]

а) Родово базирано насилство -- Жени -- Спорт -- Македонија -- Истражувања б) Родово базирано насилство -- Спорт -- Институционална рамка

COBISS.MK-ID 68250885

Оваа публикација е подготвена со поддршка на Европската Унија за потребите на проектот „Фер игра: поддршка за родова еднаквост во спортските политики“. Нејзината содржина е единствена одговорност на авторките Бојана Јовановска и Силвија Митевска и не нужно ги одразува ставовите на Европската Унија.

Сите права се задржани, репродуцирањето, копирањето, трансмисијата или преводот на кој било дел од ова истражување може да се изврши единствено под следните услови: со претходна дозвола на издавачот, заради цитирање во анализа на книгата и под услови изложени во продолжение. Авторското право на ова истражување е заштитено, но истражувањето може да се репродуцира на кој било начин и без наплата за едукативни намени. За копирањето во други услови, за употреба во други истражувања или пак за превод или адаптација, треба да се обезбеди претходна дозвола од издавачот.

Содржина

Извршно резиме	5
1. Вовед	7
2. Методологија	9
2.1. Цел и пристап	9
2.2. Истражувачки методи	9
2.2.1. Прибирање и анализа на секундарни податоци	9
2.2.2. Прибирање и анализа на примарни податоци	9
2.3. Етички принципи	11
2.4. Ограничувања на истражувањето	11
3. Контекст и преглед на достапни податоци за родово базираното насилство врз жените во спортот	12
3.1. Дефинирање и концептуална рамка	12
3.2. Форми и распространетост	14
3.3. Односи на моќ и динамики	18
3.4. Ефекти и последици	20
4. Анализа на институционалната рамка за родово базирано насилство во спортот	22
4.1. Меѓународна и европска институционална рамка	22
4.1.1. Меѓународна рамка	22
4.1.2. Европска рамка	24
4.1.3. Национална правна и стратешка рамка	25
5. Позитивни практики од европски и регионален контекст	29
5.1. Пример на добра пракса 1	29
5.2. Пример на добра пракса 2	29
5.3. Пример на добра пракса 3	30
6. Наоди од анализата на примарните податоци	31
6.1. Анализа на податоците од прашалникот за спортистки	31
6.2. Анализа на податоците од националните спортски федерации	38
6.2.1. Наоди од прашалникот	38
6.2.2. Преглед на јавно достапните документи поврзани со заштита на спортисти/ки	42
6.3. Анализа на податоците од интервјуата со релевантните чинители	43
6.3.1. Форми и манифестации на родово базирано насилство во спортот	43
6.3.2. Односи и организациска култура	45

6.3.3. Политики и механизми за пријавување и заштита	46
6.3.4. Бариери за пријавување	48
6.3.5. Иницијативи за превенција и заштита	49
6.3.6. Потребни промени и улогата на институциите	49
6.3.7. Добри практики	51
7. Заклучоци	52
8. Препораки	54
8.1. Препораки за спортските организации (национални спортски федерации, спортски клубови)	54
8.2. Препораки за креаторите на политики	55
Библиографија	57
Анекси	60
Анекс 1. Прашалник за спортистките	60
Анекс 2. Прашалник за националните спортски федерации	64
Анекс 3. Прашалници за интервјуа со релевантните чинители	66
Анекс 4. Инструкции за спороведување интервјуа со спортистките кои преживеале насилство	70

Извршно резиме

Целта на оваа анализа беше да ги истражи искуствата и препознавањето на различните форми на родово базирано насилство врз жените во спортот, нивото на свесност кај спортистките и постоењето, видливоста и користењето на механизмите за заштита. Истражувањето се одвиваше во периодот од август до декември 2025 година кога беше спроведена онлајн анкета со 115 спортистки, анкета со 25 спортски федерации, интервјуа со 22 чинители, како и анализа на јавно достапните документи на федерациите, релевантната национална и меѓународна легислатива и политики, истражувања и извештаи.

Достапните анализи и истражувања укажуваат дека родово базираното насилство во спортот е слабо истражена и недоволно видлива појава. Податоците се фрагментирани и најчесто ограничени на поединечни случаи или спортови, при што се издвојуваат нормализацијата на одредени форми на насилство, ниската стапка на пријавување и доминантната улога на тренерите како фактори на ризик. Прегледот на достапните национални извештаи дополнително укажува дека случаите се ретко јавно препознаени и дека нема систем за регистрирање и следење на насилството во спортот, што создава значајна празнина во разбирањето и посочувањето на проблемот.

И покрај тоа што Северна Македонија е обврзана кон напредни стандарди за превенција и заштита од родово базирано насилство, преку Истанбулската конвенција, Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Законот за спречување и заштита од дискриминација и друга релевантна легислатива, овие обврски не се транспонирани во спортската легислатива. Законот за спортот не предвидува одредби поврзани со родовата еднаквост, ниту механизми за пријавување и заштита.

Најголем дел од спортистките кои одговорија на онлајн анкетата се малолетни, односно имаат помалку од 18 години (48,7%), по што следуваат спортистките на возраст помеѓу 18 и 24 години (28,7%) и значаен дел од нив се занимаваат со спорт на клупско/регионално ниво (66,1%) и на национално/меѓународно (32,2%). Одговорите на анкетата укажуваат дека вознемирувањето и насилството се распространета појава во организираниот спорт, при што само мал дел од испитаничките (10,4%) сметаат дека овие појави не постојат во спортот, додека за најголемиот дел тие се ретки или чести. Повеќе од половина од спортистките (61,9%) доживеале навредливи или понижувачки коментари, а значаен дел агресивно или застрашувачко викање (35,4%), а помал број закани и уцени, физичко малтретирање и онлајн вознемирување, што укажува на широка нормализација на психолошкото и вербалното насилство. Иако сексуалното вознемирување е пријавено поретко (7,1%), неговото присуство е значајно со оглед на возраста на дел од спортистките, како и на хиерархиската зависност во спортскиот контекст. Насилството најчесто потекнува од навивачи и од јавноста (53,3%), но и од лица внатре во спортската структура, како соиграчи/ки (39,8%) и тренери/ки (36,4%), што укажува на повеќеслојни ризици со кои спортистките се соочуваат во текот на натпреварите (88,2%), на тренинзите (31,2%) и патувањата (10,8%), но и на социјалните мрежи (21,5%).

Само 13,4% од спортистките пријавиле искуство на вознемирување или насилство, а најчести причини за непријавување се перцепцијата дека случајот „не е сериозен“ (61,4%), неверувањето дека нешто ќе се промени (51,8%), недовербата во институциите (20,5%) и неинформираноста за постојните механизми (15,7%), што ја одразува ниската видливост и ограничената достапност и доверба во системите за поддршка. Охрабрувачки е што најголем дел од спортистките наведуваат дека искуството немало значајно влијание врз нивното понатамошно занимавање со спорт, но сепак значаен број претрпеле директни последици, како промена на клубот или тренерот (14,5%), пауза од тренинзите (11,5%) или повлекување од натпреварувањата (4,2%), што укажува дека ефектите на насилството не се занемарливи. Дополнително, високата застапеност на сведочења за насилство врз други спортистки (38,3%) и фактот дека речиси две третини од испитаничките (67,8%) не знаат дали нивниот клуб или федерација има назначено лице или механизам за заштита, укажуваат дека информираноста, транспарентноста и довербата во системот се значително ниски.

Анкетата со спортските федерации покажува дека значителен дел од нив немаат воспоставено основни политики и механизми за заштита од вознемирување и насилство. Повеќе од половина федерации (56%) немаат усвоено официјална политика, протокол или кодекс на однесување за „безбеден спорт“ кој опфаќа и превенција и постапување при вознемирување или насилство врз спортисти/ки, а само 28% имаат воспоставен механизам за заштита и пријавување, а кај уште толку механизмот е во подготовка. Дури и кај федерациите кои изјавиле дека имаат механизам, истиот најчесто се сведува на општ кодекс на однесување (6 федерации), додека само 3 имаат назначено лице за постапување по пријави. Во последните пет години, 80% од федерациите не добиле или не биле информирани за пријави на вознемирување или насилство врз жени спортистки, што може да укажува на ниска стапка на пријавување, недостиг од препознавање или отсуство на функционални механизми за заштита. Речиси половина од федерациите (48%) организирале или учествувале во обуки за родова еднаквост или „безбеден спорт“, а овие активности значително почесто ги спроведуваат федерациите кои веќе имаат или воспоставуваат механизам за заштита, што укажува на врска помеѓу едукацијата и институционалната подготвеност. Прегледот на јавно достапните документи покажа дека од 11 федерации кои изјавиле дека имаат усвоени документи, кај 5 не беше пронајден ниту еден јавно достапен документ, додека кај другите документите најчесто беа ограничени на дисциплински правилници, без јасни процедури за пријавување и заштита.

Според интервјуата психолошкото насилство е најчесто препознаено, но интервјуираните укажуваат и на случаи на сексуално вознемирување и насилство. Овие појави се вградени во изразените хирархиски односи и организациска култура која ги нормализира навредите, притисокот и недоличното однесување, а недостигот од женско лидерство дополнително го засилува чувството на ранливост кај спортистките. Тренингот, спортските објекти, јавниот простор и онлајн комуникацијата се издвојуваат како контексти каде насилството најчесто останува невидливо и непрепознаено. Повеќето интервјуирани укажуваат дека постојат значителни празнини во политиките и механизмите за заштита и пријавување, дека тие се ретко видливи или функционални и дека недовербата, стравот од последици и културата на молчење се главните причини што спортистките не пријавуваат. Иницијативите за безбеден спорт се во почетна фаза и опфаќаат само мал дел од федерациите.

Врз основа на наодите, анализата предлага сет на препораки насочени кон спортските организации и креаторите на политики, со цел воспоставување системски и одржлив пристап кон превенција и справување со родово базираното насилство во спортот. Препораките се фокусираат на јакнење на капацитетите и свесноста, воспоставување јасни и доверливи механизми за заштита и пријавување, усогласување на спортската регулатива со националните и меѓународните стандарди, како и обезбедување институционална отчетност, мониторинг и систематско собирање податоци. Нивното спроведување е клучно за создавање побезбедна, поинклузивна и родово одговорна спортска средина.

1. Вовед

Родовото базирано насилство во спортот е феномен кој иако е глобално присутен, е значително слабо документиран, пред сè поради специфичниот контекст на спортот, односно хиерархиските структури, нормализација на машка доминација и културата на молк, па оттука и најчесто останува невидлив, неказнет и длабоко трауматизирачки за жртвите. И покрај зголемената глобална свест за насилството врз жените, спортските институции се навидум исклучок од тој тренд, со ограничена транспарентност, слаба отчетност и отсуство на ефективни механизми за превенција и заштита.

Според податоците на Европскиот институт за родова еднаквост,¹ родовото и сексуалното вознемирување се присутни во сите спортови, при што нивната застапеност варира помеѓу 14% и 73% во европските земји кои спровеле истражувања, а вербалното сексуално вознемирување е најчестата форма, со поголема застапеност кај жените кои се активни во елитниот спорт.

Во првиот Извештај за насилството врз жените и девојчињата во спортот на Специјалната известувачка на Организацијата на Обединетите нации за насилство врз жените и девојчињата,² се потврди системската природа на проблемот. Според извештајот, жените во спортот се изложени на различни форми на родово базирано насилство, вклучително сексуално вознемирување и злоупотреба, вербално и психолошко насилство, заплашување, исклучување и репресија при пријавување. Извештајот предупреди дека постојните спортски структури, вклучително и меѓународни федерации и националните комитети, често не успеваат да воспостават независни, ефективни и родово чувствителни механизми за заштита. Нееднаквата застапеност, непостоењето родови протоколи и отсуството на транспарентни истраги доведуваат до системска неказнивост и повторна виктимизација на жените во спортот.³

Во Северна Македонија, позицијата на жените во спортот е под значаен предизвик поради недостатокот на официјални податоци, отсуството на посебни протоколи за постапување при насилство во спортот и недоволната застапеност на жените во управувачките структури на спортските организации.⁴ Родово базираното насилство врз жените во спортот досега не претставувало предмет на систематско истражување. Дополнително, родово базираното насилство врз жените во спортот останува недоволно препознаено и истражено, иако меѓународните и европските извештаи укажуваат дека спортистките се изложени на различни форми на насилство. Недостатокот од систематски податоци, ниската стапка на пријавување и нормализирањето на одредени штетни практики придонесуваат проблемот да биде маргинализиран и често невидлив во спортскиот систем. Иако националната законска рамка за заштита од насилство и дискриминација обезбедува формални механизми за интервенција, тие ретко се поврзуваат со спортскиот контекст, а многу спортистки не се информирани дека може да ги користат.

Потребата за изработка на оваа анализа е резултат на сериозниот недостаток на систематизирани податоци, ограничената институционална подготвеност за справување со родово базирано насилство, како во спортот, така и генерално, како и недостигот од ефективни, родово чувствителни механизми за заштита. Оваа анализа е подготвена со цел да ја пополни постојната празнина во знаењето, да даде структурирана слика за различните форми на родово базирано насилство во спортот, нивната препознаеност, условите што го овозможуваат нивното појавување и степенот на институционална

- 1 European Institute for Gender Equality (EIGE). (2017). Gender in Sport. Достапно на: <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-sport>
- 2 United Nations. (2024). Report of the Special Rapporteur on violence against women and girls, its causes and consequences. Violence against women and girls in sports. Достапно на: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a79325-report-special-rapporteur-violence-against-women-and-girls-its>
- 3 United Nations, 2024.
- 4 Јовановска, Б., Кочоска, Е. и Митевска, С. (2025). Родова еднаквост и инклузивност во спортот во Северна Македонија. Македонски центар за меѓународна соработка. Достапно на: <https://mcms.mk/mk/za-nasata-rabota/istrazuvana-i-publikacii/2642-rodova-ednakvost-i-inkluzivnost-vo-sportot-vo-severna-makedonija.html>

подготвеност за превенција и заштита. Анализата се заснова на комбиниран методолошки пристап и опфати онлајн анкета со 115 спортистки, анкета со 25 спортски федерации, 22 полуструктурирани интервјуа со спортистки, тренери/ки, спортски работници, медиуми и граѓански организации, институции, анализа на јавно достапни документи на федерациите, истражувања, извештаи и преглед на релевантната национална, европска и меѓународна законска и политичка рамка.

Анализата е структурирана во неколку меѓусебно поврзани целини. Првиот дел ја опишува методологијата, изборот на инструменти и комбинираниот пристап кој овозможи прибирање квантитативни и квалитативни податоци. Следува преглед на меѓународниот и националниот контекст, вклучително релевантната институционална рамка за заштита од родово базирано насилство во спортот. Резултатите од анкетата со спортистките, анкетата со федерациите и анализата на нивните документи, како и содржинската анализа на интервјуата, се презентирани во делот „Наоди“, додека завршниот дел ги интегрира клучните наоди врз основа на кои се дадени препораки за сите поединечни чинители во спортот.

Преку интегрирање на квантитативните и квалитативните податоци, оваа анализа придонесува кон подлабоко согледување на состојбата со родово базираното насилство во спортот во Северна Македонија. Добиените наоди поставуваат основа за развој на препораки насочени кон унапредување на националните политики, институционалните механизми и спортските практики со цел создавање поинклузивна, безбедна и родово одговорна спортска средина.

2. Методологија

2.1. Цел и пристап

Оваа анализа има за цел да ги истражи различните форми на родово базирано насилство врз жените во спортот во Северна Македонија, начинот на кој спортистките ги препознаваат и доживуваат овие појави, како и постоењето и видливоста на механизмите за нивна заштита. Фокусот во анализата е ставен на индивидуалните искуства на спортистките, институционалните практики во спортскиот сектор и празнините во системот, со цел да се добие појасна слика за тоа како спортската средина одговара или не одговара на овие предизвици.

За целите на изработката на ова истражувањето беше употребен комбиниран пристап на квантитативни и квалитативни методи, заснован на анализа на секундарните извори и податоци и прибирање примарни податоци, со цел подобро разбирање на појавите поврзани со родово базираното насилство врз жените во спортот во Северна Македонија. Овој пристап овозможи квантификација на основните трендови на препознавање на насилството, изложеноста, пријавувањето итн., квалитативно продлабочување на динамиките на моќ, перцепциите, бариерите и институционалните реакции, како и проверка и споредување на институционалните изјави со јавно достапните документи.

Комбинирањето методи овозможи анализа на системските фактори кои го овозможуваат насилството, како и разбирање на личните искуства кои не можат да бидат опфатени само со квантитативен пристап.

Истражувањето беше спроведено во периодот од август до декември 2025 година.

2.2. Истражувачки методи

2.2.1. Прибирање и анализа на секундарни податоци

Секундарните податоци опфатија преглед на национални правни и стратешки документи, политики во областа на спортот, како и релевантни меѓународни стандарди и препораки за заштита и „безбеден спорт“.⁵ Анализата ги вклучи и достапните извештаи, истражувања и медиумски содржини поврзани со родово базираното насилство и дискриминација во спортот.

Овој преглед овозможи контекстуализирање на проблемот, односно појаснување на институционалните надлежности, постојните механизми и клучните празнини во системот на заштита. Анализата на секундарните податоци служеше и како основа за развој на инструментите за прибирање примарни податоци и за интерпретација на наодите.

2.2.2. Прибирање и анализа на примарни податоци

Процесот на прибирање примарни податоци се заснова на комбиниран пристап со употреба на квантитативни и квалитативни методи, со цел да се обезбедат различни увиди и перспективи во врска со родово базираното насилство врз жените во спортот.

Во рамките на истражувањето беше спроведена целосно анонимна онлајн анкета во која учествуваа 115 спортистки⁶ кои се членки на спортски клубови, односно кои се дел од организираниот спорт.

5 „Безбеден спорт“ претставува спортска средина во која спортистите можат да тренираат и да се натпреваруваат во здрави и поддржувачки услови, засновани на почит, еднаквост и правичност и која е ослободена од сите форми на вознемирување и злоупотреба. Повеќе на: <https://www.olympics.com/athlete365/topics/safesport>

6 Прашалникот е достапен во [Анекс 1. Прашалник за спортистки](#)

Истражувањето опфати професионални, полупрофесионални спортистки и спортистки аматерки, но не и жени кои се занимаваат со спорт исклучиво на рекреативно ниво. Оваа целна група беше избрана бидејќи во рамките на организираниот спорт клубовите и федерациите имаат институционална одговорност за воспоставување политики за заштита, а наедно таму постојат хиерархиски односи (на пример, тренер–спортистка) кои создаваат ризик од насилство. Дополнително, бројот на професионални спортистки во Северна Македонија е мал, додека најголемиот дел се полупрофесионалки или аматерки, но сепак се дел од клубови и учествуваат на натпревари под клупско име.

За потребите на истражувањето беа следени федерации од 6 индивидуални (кикбокс, тенис, триатлон, пинг-понг, пливање, џудо) и 4 екипни (кошарка, одбојка, ракомет, фудбал) спортови избрани според популарноста на спортот, бројот на жени и девојки кои тренираат и се натпреваруваат, како и развиената клупска мрежа со активни канали за внатрешна комуникација. Федерациите го проследија линкот до анкетата до сите свои клубови, а клубовите понатаму го споделуваа со своите членки преку внатрешни комуникациски канали. На овој начин целта беше да се обезбеди поширок опфат на спортистки, со јасно дефинирана и контролирана дистрибуција.

Имајќи предвид дека во Северна Македонија не постои официјален регистар за бројот на жени спортистки, за потребите на истражувањето беше побарана информација од Министерството за спорт, кое информира дека не прибира ваков тип на податоци. Оттука, бројот на активни спортистки беше побаран од матичната федерација за секој од спортовите кој беше вклучен во анкетата. Според доставените информации, вкупната бројка изнесува околу 7.030 жени и девојки спортистки, со тоа што дел од федерациите доставија приближни процени или нецелосно ажурирани податоци. На онлајн анкетата одговорија 115 спортистки, што претставува стапка на одзив од 1,6%, индикативна во услови на отсуство на централизирана статистика и ограничена можност да се утврди точниот опфат на целната популација, како и да се опфати поголем дел од популацијата, како што е наведено во делот „Ограничувања на истражувањето“.

Анкетата беше составена од 9 кратки прашања и потпрашања, дизајнирана да не трае повеќе од 7 минути, со претежно затворени одговори, но и можност за описни одговори за оние кои сакаат да споделат свои лични искуства.

Главната цел на анкетата беше да обезбеди основен увид во степенот на препознавање и распространетоста на родово базираното насилство, информираноста за механизмите за заштита и искуствата со пријавување. На крајот од онлајн анкетата учесничките добија информации за тоа каде и како можат да пријават случаи на вознемирување или насилство, како и контакти од релевантни институции и организации кои нудат поддршка. На овој начин се обезбеди истражувањето да не остави потенцијални жртви без информации за можните механизми за заштита.

Со цел да се добијат конкретни податоци за организациските политики и механизми, беше спроведен онлајн прашалник наменет за спортските федерации⁷ кои се членки на Олимпискиот комитет на Северна Македонија (ОКСМ), со кој се добија информации за постоење протоколи, назначени лица за заштита, добиени пријави во последните пет години и спроведени активности за подигање на свеста. Прашалникот беше испратен до 35 федерации членки на Комитетот, а беа добиени одговори од вкупно 25 федерации, што претставува стапка на одзив од 71,4%. Дополнително, беше извршен преглед на јавно достапните документи на федерациите (правилници, кодекси на однесување и други релевантни акти) со цел да се провери усогласеноста на доставените информации и да се утврди степенот на формализираност и транспарентност на политиките за заштита.

Спроведени беа и 22 индивидуални интервјуа со различни релевантни чинители (телефонски, онлајн, во пишана форма и директно), со 8 спортистки (сегашни и поранешни), 8 тренери/ки, претставници/чки на спортски федерации и спортски клубови, 5 претставници/чки на граѓанското општество, медиуми, експерти/ки за родова еднаквост и спорт и 1 институција. За спроведување на интервјуата беа изработени полуструктурирани прашалници за секоја различна група на чинители.⁸ Интервјуата

7 Прашалникот е достапен во [Анекс 2. Прашалник за национални спортски федерации](#)

8 Прашалниците се достапни во [Анекс 3. Прашалници за интервјуа со релевантни чинители](#)

обезбедија подлабок увид во постоечките механизми за заштита, постапките за пријавување и искуствата со институционален одговор, како и перцепциите за ризици и пречки при посочувањето на различните форми на насилство во спортот. Интервјуата беа можност за соговорничките да споделат свои увиди, како и потенцијално почувствителни искуства кои не би ги изразиле во друга форма, со цел да се обезбеди доверливост, безбедна средина за учесниците и поголема подготвеност за споделување на искуствата и мислења. Дополнително, беа подготвени и посебни инструкции за спроведување интервјуа со спортистки кои преживеале насилство⁹ со цел почитување на принципите на етика, доверливост, доброволност и почитување на достоинството на сите учесници, со посебна чувствителност кон оние кои имаат лично искуство со некаков облик на вознемирување или насилство.

2.3. Етички принципи

Истражувањето, во секој сегмент, беше спроведено со примена на принципите на доброволност, доверливост, информирана согласност и почитување на достоинството на сите учесници. Посебно внимание беше посветено на заштита од секундарна виктимизација и создавање безбедна атмосфера за учество, особено за девојките и жените кои имаат лично искуство со некаков облик на насилство. Во текот на истражувањето беа применети родово чувствителни и трауматолошки информирани пристапи, со обезбедени информации за поддршка за време на самото истражување. Сите податоци беа обработени анонимно и користени се единствено за целите на истражувањето, со цел унапредување на политиките и практиките за превенција без да се загрози приватноста и безбедноста.

2.4. Ограничувања на истражувањето

Истражувањето се соочи со неколку ограничувања кои треба да се имаат предвид при интерпретацијата на наодите.

Дел од спортските федерации не одговорија на прашалникот, и покрај тоа што беше краток и достапен за пополнување онлајн или директно по е-пошта. Повторените обиди за контакт и користењето лични контакти не резултираа со одговор кај сите целни федерации. Ова ја ограничува целосноста на податоците за институционалните политики и механизми за заштита.

Одсивот кај одделни федерации беше ограничен и во делот на дистрибуција на онлајн анкетата за спортистки до клубовите, а клубовите понатаму до спортистките. Истражувачкиот тим нема увид дали, кога и до кого анкетата е препратена, па одредени спортови останаа со многу мал број на одговори. Поради посредниот процес на дистрибуција (федерација → клуб → спортистки), не беше можно да се утврди опфатот на целната група, ниту очекуваната стапка на одсив, што ја ограничува репрезентативноста и споредливоста на податоците по спорт.

Анкетата беше спроведена онлајн и се потпира на самопријавени искуства, што може да доведе до избегнување чувствителни прашања, како и потценување на застапеноста на насилството поради страв, недоверба или стигма. Исто така, дел од интервјуата беа кратки (15–20 минути), со што се ограничува длабочината на одредени индивидуални искуства.

9 Инструкциите се достапни во [Анекс 4. Инструкции за спроведување интервјуа со спортистки кои преживеале насилство](#)

3. Контекст и преглед на достапни податоци за родово базираното насилство врз жените во спортот

Родово базираното насилство врз жените во спортот претставува сложен и системски проблем кој е присутен на сите нивоа, како во професионалниот, така и во аматерскиот спорт. Иако на спортот често се гледа како простор на еднаквост, солидарност и личен развој, истражувањата покажуваат дека истовремено спортот може да биде и место каде се репродуцираат родови нееднаквости, дискриминација и насилство. Сепак, истражувањата за родово базираното насилство врз жените во спортот се сè уште малобројни, а оние што постојат се фрагментирани и методолошки неусогласени, што ја отежнува процената на обемот, распространетоста и последиците од насилството. Овој преглед на контекстот и достапните податоци за родово базираното насилство во спортот има за цел да прикаже како родовите односи на моќ, институционалните практики и културните норми ги обликуваат појавата, формите и последиците од родово базираното насилство врз жените и девојките во спортот. Притоа, глобално постои недостаток од систематски и сеопфатни истражувања за оваа појава, а во Северна Македонија речиси и да не постојат систематизирани истражувања или официјални статистики кои би овозможиле подлабока анализа и споредба.

3.1. Дефинирање и концептуална рамка

Насилството врз жените и девојчињата на меѓународно ниво е препознаено како кршење на човековите права и како форма на дискриминација која произлегува од историски нееднаквите односи на моќ помеѓу жените и мажите.¹⁰ Истанбулската конвенција,¹¹ како еден од најважните меѓународни документи кој ја регулира оваа област, го поставува концептот на родово базирано насилство како структурен и општествен проблем, а не само индивидуален чин, кој бара системски институционален одговор и промена на културните и родовите норми кои ја легитимизираат нееднаквоста. Според Конвенцијата, насилството врз жените ги опфаќа „сите акти на родово базирано насилство кои резултираат или веројатно може да резултираат со физичка, сексуална, психолошка или економска штета или штета на жениште, вклучувајќи закани за такви дејствија, принуда или произволно лишување од слобода, без разлика дали се случуваат во јавношћ или во приватношћ живошћ“.¹²

Во согласност со Истанбулската конвенција, македонското законодавство го дефинира насилството врз жените како „кршење на човековите права, дискриминација врз жениште и ги означува сите дејствија на родово базирано насилство што доведуваат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или штета на жениште, вклучувајќи и директни и индиректни закани и зајлашување за такви дејствија, изнуда, произволно ограничување и/или лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавношћ или во приватношћ живошћ“.¹³ Притоа, родово базирано насилство врз жените претставува насилство насочено против жената затоа што е жена или

10 Council of Europe. (2011). Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Достапно на: <https://rm.coe.int/168008482e>; UNESCO and UN Women. (2023). Tackling violence against women and girls in sport: A handbook for policy makers and sports practitioners. Достапно на: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/07/tackling-violence-against-women-and-girls-in-sport-a-handbook-for-policy-makers-and-sports-practitioners>

11 Istanbul Convention, 2011.

12 Istanbul Convention, 2011.

13 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

насилство коешто несразмерно ја погодува, при што го одразува и го зајакнува нееднаквиот однос на моќ меѓу жените и мажите како општествен, а не како индивидуален проблем.¹⁴ Овие дефиниции го поставуваат насилството врз жените како најекстремна форма на родова нееднаквост и дел од континуумот на поширокото родово базирано насилство.¹⁵

Во контекст на спортот, родово базираното насилство подразбира појава која ги опфаќа физичките, психолошките, сексуалните и економските штети што произлегуваат од системската родова нееднаквост и дискриминаторските општествени норми.¹⁶ Тоа се однесува на дејствија насочени кон поединци поради нивниот род, родов идентитет или израз, вклучувајќи различни форми како сексуално, физичко, психолошко насилство и насилство насочено кон ЛГБТИ лица, што најчесто произлегува од злоупотребата на моќ во рамките на организациските култури кои го игнорираат или не го спречуваат таквото однесување.¹⁷ Предлогот на Европската комисија за стратешки активности за родова еднаквост во спортот слично го дефинира родово базираното насилство како насилство насочено кон лице поради неговиот/нејзиниот род, вклучувајќи го родовиот идентитет или насилство што непропорционално ги погодува лицата од одреден род, со експлицитно препознавање на сексуалното насилство, вознемирување и злоупотреба како негови форми.¹⁸

Овие концептуални рамки имаат заедничко разбирање за родово базираното насилство, вклучително и во спортот, како појава која е длабоко вкоренета во структурните нееднаквости и штетните културни норми кои ја нормализираат машката доминација и женската подреденост и им овозможуваат на сторителите да дејствуваат со неказливост.¹⁹ Притоа, насилството врз жените и девојките не претставува изолиран настан, туку дел од поширок општествен систем кој го привилегира машкиот авторитет и ја толерира контролата и присилата. Во спортот, ова се манифестира преку строги хиерархиски структури доминирани од мажи, каде што лицата со авторитет имаат значително влијание врз телата, кариерите и можностите на спортистките, притоа создавајќи услови за одржување и прикривање на насилството.

Истражувањата за родово базираното насилство во спортот се појавуваат во 1990-тите години, како дел од феминистичките критики на патријархатот и машкото насилство, првично насочени кон сексуалното вознемирување и злоупотребата на жени и деца во Велика Британија и Северна Америка, а кои со текот на времето се прошируваат и на глобално ниво, опфаќајќи различни форми на насилство и пошироко разбирање на неговите структурни и институционални димензии.²⁰ Но, и покрај ова, европските спортски политики и понатаму остануваат фокусирани претежно на заштита на децата, со што се занемарува ранливоста на возрасните спортистки на злоупотреба од страна на лица на позиции на моќ, со што овие жртви се маргинализирани и често остануваат без заштита и пристап до правда.²¹

Генерално, јавната и институционалната свест за родово базираното насилство е сè уште значајно ограничена. Па така, многумина во спортскиот сектор, но и пошироко, не знаат кои однесувања се опфатени со овој поим, додека спортските институции и организации често го посочуваат родово базираното насилство преку пошироки поими како што се „етика“, „фер плеј“ или „безбеден спорт“, со што ја намалуваат неговата видливост и свесноста за родовата димензија на проблемот.²² Ваквиот

14 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

15 Повеќе за Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство во поглавјето [Национална правна и стратешка рамка](#)

16 United Nations, 2024.

17 Council of Europe. (2019). Toolkit "how to make an impact on gender equality in sport All you need to know". Достапно на: <https://rm.coe.int/all-in-toolkit-how-to-make-an-impact-on-gender-equality-in-sport-all-y/1680989ab2>

18 European Commission. (2014). Gender equality in sport: Proposal for strategic actions 2014–2020. Достапно на: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7e7a7ff2-5bff-42b4-90f9-8266b3ddc01c>

19 UNESCO and UN Women, 2023.

20 Lang, M., Mergaert, L., Arnaut, C. и Vertommen, T. (2018). Gender-based violence in EU sport policy: Overview and recommendations. *Journal of Gender-based Violence*. 2 (1), pp. 109-118. <https://www.ingentaconnect.com/content/tpp/jgbv/2018/00000002/00000001/art00008>

21 Mergaert, L., Arnaut, C., Vertommen, T. и Lang, M. (2016). Study on gender-based violence in sport: Final Report. European Commission. Достапно на: https://sport.ec.europa.eu/sites/default/files/gender-based-violence-sport-study-2016_en.pdf

22 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

пристап, навидум позитивен, може да ја разводи суштинската поврзаност помеѓу насилството и нееднаквите односи на моќ кои го поттикнуваат, бидејќи го претставува родово базираното насилство како индивидуален пропуст, а не како системски и структурен проблем. Кога насилството се вградува во термини како „неетичко однесување“ или „неспортско однесување“, се губи фокусот на родовата нееднаквост и институционалните практики кои го овозможуваат. Таквото неутрализирање на поимот го деполитизира родово базираното насилство, претворајќи го во техничко или дисциплинско прашање, наместо прашање на човековите права и еднаквоста.

Според едно истражување, само 39% од спортските организации на европско ниво имаат акциски планови за превенција на родово базирано насилство, додека помалку од половина имаат процедури или механизми за поддршка на жртвите.²³ Овие ограничувања укажуваат на потребата од поголема отчетност, политики засновани на пристап од перспектива на жртвите и систематско собирање податоци.

3.2. Форми и распространетост

Родово базираното насилство во спортот е широко распространето и повеќеслојна појава, која се манифестира преку различни форми, вклучувајќи физичко, сексуално, психолошко, економско и онлајн насилство, притоа одразувајќи ги пошироките општествени модели на родово нееднаквост и дискриминација. Истражувањата покажуваат дека помеѓу 26% и 74% од жените во спортот доживеале некаков облик на насилство, како психолошко, физичко или сексуално,²⁴ иако вистинскиот обем на проблемот останува непознат поради недоволното пријавување, недостигот на стандардизирани дефиниции и несогласеното собирање податоци меѓу државите.²⁵ Процените за распространетоста на сексуалната злоупотреба се движат од 2% до 22%,²⁶ додека стапките на родово или сексуално вознемирување во девет европски земји се помеѓу 14% и 73%.²⁷ Без разлика дали станува збор за локални спортски активности или професионално натпреварување, жените и девојчињата доживуваат различни облици на насилство, во улога на спортистки, тренерки, новинарки, терапевтки, судијки и публика, што покажува колку длабоко овие практики се вградени на сите нивоа на спортскиот систем.²⁸ Сепак, недостатокот од сигурни и споредливи меѓународни податоци го оневозможува утврдувањето на точната распространетост на родово базираното насилство во спортот.²⁹ Во Северна Македонија, и покрај непостоењето податоци за оваа проблематика, едно индикативно истражување покажува дека 38% од спортистките се соочиле со дискриминација во спортот, од кои само 21% од нив го пријавиле случајот, најчесто без задоволителен исход, што укажува на недоволно пријавување и неефикасност на институционалната заштита.³⁰ И покрај растечкото препознавање на проблемот, отсуството на усогласени механизми за пријавување и следење ја прикрива вистинската слика за насилството и го ограничува креирањето ефективни превентивни политики.³¹

Според националното законодавство, физичко насилство претставува секое дејствие со примена на физичка сила или дејствие со кое се нарушува здравјето и телесниот и психичкиот интегритет на жртвата.³² Во спортот, оваа дефиниција се проширува и на штетните практики на тренинг, преку-

23 Council of Europe. (2025). ALL IN PLUS: Promoting Greater Gender Equality in Sport. Analytical Report of the Data Collected: Insights into Trends and Progress. Достапно на: <https://rm.coe.int/prems-007125-gbr-2586-all-in-plus-web-11022025/1680b42ef3>

24 Forsdike, K. и Giles, F. (2024). Women's Experiences of Gender-Based Interpersonal Violence in Sport: A Qualitative Meta-Synthesis. TRAUMA, VIOLENCE, & ABUSE 2024, Vol. 25(4) 3254 –3268.

25 UNESCO and UN Women, 2023.

26 European Commission, 2014.

27 EIGE, 2017.

28 UNESCO and UN Women, 2023.

29 UNESCO and UN Women, 2023.

30 Јовановска, Б. (2022). Заговорот на тишината. Достапно на: <https://meduza.mk/fem-101/trchash-kako-devo%d1%98che-zagovorot-na-tishinata/>

31 UNESCO and UN Women, 2023.

32 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

мерните физички оптоварувања и намерното прекршување на спортските правила кои свесно го зголемуваат ризикот од повреди. Кога ваквите ризици се толерираат или поттикнуваат, настанатите физички последици може да се сфатат како институционализирана форма на насилство.³³ Иако можеби традиционално поимот „насилство“ во спортот се поврзува со натпреварувачка агресија или повреди поврзани со перформанс, кога овие дејствија се засновани на родова нееднаквост или непочитување на безбедноста на спортистките, претставуваат родово базирано насилство. Притоа, физичкото насилство често коегзистира со психолошко насилство или сексуална злоупотреба, зголемувајќи ги како непосредните, така и долгорочните последици за жртвите.³⁴

Податоците покажуваат дека сексуалното насилство и вознемирување се најраспространетите форми на родово базирано насилство во спортот. Сексуалното насилство е секое дејствие од сексуална природа извршено без согласност, вклучувајќи и присилување на друго лице да учествува во сексуални дејствија со трети лица, додека сексуалното вознемирување подразбира вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа што го повредува достоинството на лицето или создава заканувачка, непријателска, деградирачка, навредлива или понижувачка средина.³⁵ Притоа, согласноста мора да биде доброволна и резултат на слободна волја, а проценета во контекст на околностите.³⁶

Во компаративните истражувања за родово базираното насилство во спортот во Европа се разликуваат пет меѓусебно поврзани форми на сексуално насилство: сексуално вознемирување, сексуална злоупотреба, силување, обид за силување и сексуална експлоатација.³⁷ Овие форми често се појавуваат во комбинација со физичко или психолошко насилство, што ја одразува сложената динамика на моќ во спортот. Сексуалното вознемирување може да вклучува несакани сексуални понуди, покани, заплашување, присилување на соблекување или изложување на сексуални материјали, вклучително и онлајн. Сексуалната злоупотреба опфаќа физички контакт без пенетрација, под принудни или нерамноправни услови, како принудно допирање, бакнување или милување. Силувањето и обидот за силување подразбираат вагинална, анална или орална пенетрација без согласност, често преку закани, манипулација или злоупотреба на авторитет. Сексуалната експлоатација се јавува кога лица на позиција на моќ, како што се тренери, менаџери или лекари, го злоупотребуваат својот авторитет за сексуални цели, вклучувајќи присилна проституција, сексуални односи во замена за некаква придобивка или создавање сексуални материјали без согласност.³⁸

Во спортот сексуалното насилство најчесто се јавува во односот тренер–спортистка, и тоа најчесто во спортските соблекувални или за време на патувања, каде тренерите ја злоупотребуваат довербата и авторитетот за да ги манипулираат и злоупотребуваат спортистките.³⁹ Процентите покажуваат дека на светско ниво 21% од девојчињата доживеале некаков облик на сексуална злоупотреба како деца во спортот, а извештајот на Специјалната известувачка на Обединетите нации за продажба и сексуална експлоатација на деца документирала бројни случаи на детска сексуална експлоатација во спортски институции.⁴⁰ Така, на пример, скандалот кој одекна во 2016 година за децениската сексуална злоупотреба на повеќе од 150 американски гимнастичарки од страна на спортскиот лекар е еден од највидливите примери за тоа како сторителите можат да ја злоупотребаат својата позиција на моќ додека спортските организации го штитат сопствениот углед.⁴¹

33 United Nations, 2024.

34 UNESCO and UN Women, 2023.

35 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

36 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

37 Frans и Keygnaert, во Mergaert et al. 2016.

38 Frans и Keygnaert, во Mergaert et al. 2016.

39 United Nations, 2024; European Commission, 2014.

40 UNESCO and UN Women, 2023; United Nations. (2019). Report of the Special Rapporteur. Sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material. Достапно на: <https://digitallibrary.un.org/record/1473378?v=pdf>

41 Прочитај повеќе на: [Larry Nassar case: The 156 women who confronted a predator](#)

Истражувањата покажуваат дека вербалното сексуално вознемирување е најчеста форма на сексуално насилство во спортот, а ризикот расте од рекреативно кон елитно ниво.⁴² Притоа голем број жртви имаат пријавено долготрајна злоупотреба која започнала во адолесценцијата и продолжила во зрелоста, со која често се испреплетуваат форми на сексуално, физичко, емоционално и финансиско насилство.⁴³

Сексуалното насилство во спортот понекогаш има и посуптилни форми кои ги одразуваат структурните и културните нееднакости во општеството. Контролата на телото на спортистките, преку строгите кодекси на облекување, фокусот на изгледот и сексуалното медиумско прикажување, ја одржуваат културата на објективизација и контрола.⁴⁴ На пример, гимнастичарките често се изложени на исмејување на изгледот или им се ограничува исхраната како форма на „дисциплина“.⁴⁵

Психолошкото насилство претставува „секое однесување со ујоштреба на ѝрисилба, зайлашување или закана, кое ѝредизвикува чувсѝво на сѝрав, заѝрозеносѝ, вознемиреносѝ или ѝовреда на досѝоинсѝвоѝо и ѝсихичкиоѝ инѝеѝриѝеѝ на жрѝваѝа“.⁴⁶ Во спортскиот контекст тоа може да вклучува вербално навредување, понижување, изолација, закани со исфрлање од тимот, исмејување за изгледот или прекумерна контрола врз тренингот, исхраната и комуникацијата. Ваквите однесувања често се нормализираат преку нивно претставување како „мотивација“ или „строга дисциплина“, што ја замаглува границата помеѓу легитимното тренирање и злоупотребата.⁴⁷

Психолошкото насилство е втората најчеста форма на злоупотреба по сексуалното насилство во сите негови форми, при што постои поголема изложеност кај возрасните елитни спортистки, додека децата, особено девојчињата во рекреативниот спорт, често се соочуваат со психолошко малтретирање.⁴⁸ Последиците од психолошкото насилство можат да вклучат страв, анксиозност, ниска самодоверба, нарушувања во исхраната и суицидни мисли, кои сериозно влијаат врз здравјето и спортските перформанси.⁴⁹

Економското насилство претставува секое дејствие на ограничување или спречување на користење на личните приходи или финансиски средства, со што се создава економска зависност на жртвата.⁵⁰ Во спортот тоа може да се манифестира преку нееднаков пристап до плати, контрола врз заработката на спортистките, манипулација со спонзорски договори или исклучување од финансиски можности кои овозможуваат независност.⁵¹ Дополнително, постојните родови разлики во платите и недостигот на транспарентност во надоместоците придонесуваат за одржување на економската нееднаквост и зависност.

На ова се надоврзува и присилната контрола, која се однесува на злоупотребата на моќ, употребата на закани, сила или други форми на присила, измама или погрешно прикажување со цел да се контролира однесувањето и животот на жените.⁵² Сфатена како модел на однесување насочен кон доминација, казнување или заплашување на жртвата, преку регулирање на нејзиниот секојдневен живот, изолација и ограничување на независноста,⁵³ во спортот присилната контрола може да вклучи изолација од семејството, прекумерни тренинзи или контрола на исхраната под изговор на оптимизација на перформансот, што може да влијае на поткопување на автономијата и самопочитта, особено кај младите или финансиски зависните спортистки.

42 EIGE, 2017.

43 Fordsike и Giles, 2024.

44 United Nations, 2024; UNESCO and UN Women, 2023.

45 UNESCO and UN Women, 2023.

46 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

47 UNESCO and UN Women, 2023.

48 United Nations, 2024.

49 United Nations, 2024.

50 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

51 United Nations, 2024.

52 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

53 UNESCO and UN Women, 2023.

Родово базираното насилство сè почесто се појавува и во дигиталниот простор. Сексуалното вознемирување преку електронски средства е законски препознаено како секое вербално, невербално или визуелно дејствие од сексуална природа што создава заканувачка, понижувачка или вознемирувачка средина преку електронска комуникација.⁵⁴ Онлајн злоупотребата, вклучително говорот на омраза, наведува за изгледот, неовластено споделување на лични информации (doxing) и неовластено споделување интимни фотографии, претставува сериозна закана за безбедноста и менталното здравје на спортистките. Така, на пример, за време на Летните олимписки игри 2020 во Токио во 2021 година, 87% од идентификуваните навреди на социјалната мрежа Твитер биле насочени кон спортистки, при што најголем дел кон жени со потемна боја на кожа.⁵⁵ Одредени групи на жени и девојки, како што се ЛБТКИ+лица, жени со попреченост или припаднички на расни, етнички или мигрантски заедници, изложени се на повеќекратни и интерсекциски облици на насилство и дискриминација, како офлајн, така и онлајн.⁵⁶

Сите форми на насилство врз жените во спортот постојат во континуитет, при што повеќе облици можат да се појавуваат истовремено или последователно во текот на животот на жените.⁵⁷ Принудата, заплашувањето и психолошката манипулација често се преклопуваат со физичко или сексуално насилство, што ги прави границите помеѓу нив тешко препознатливи. И покрај растечката свест за проблемот, податоците за родово базираното насилство во спортот остануваат фрагментирани, при што само неколку земји членки на Европската Унија располагаат со систематски собрани податоци за обемот или природата на проблемот.⁵⁸

Приказ на формите и најчестите манифестации на родово базирано насилство во спортот⁵⁹

54 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

55 UNESCO and UN Women, 2023.

56 UNESCO and UN Women, 2023; EIGE, 2017.

57 EIGE. What is gender-based violence? Достапно на: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence>

58 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

59 Приказот е авторска синтеза изработена врз основа на достапните извештаи.

3.3. Односи на моќ и динамики

Спортот, особено на елитно ниво, долго време е обликуван од идеали на машкост, моќ и победа, при што перформансот и дисциплината имаат приоритет над благосостојбата.⁶⁰ Во таква средина успехот често се поистоветува со издржливост и контрола, создавајќи хиерархии кои ги нормализираат штетните методи на тренирање и насилното однесување, како знак на посветеност и сила, што придонесува за бришење на границата меѓу дисциплина и насилство и гради толеранција на штетата како дел од секојдневната спортска рутина.⁶¹ На овој начин се зајакнува и родовата хиерархија во чии рамки машката доминација се смета за природна. Ваквите норми создаваат услови за трајна подреденост на жените и замолчување за насилството, одразувајќи пошироки патријархални вредности кои се присутни во спортскиот сектор.⁶²

Овие односи на моќ се втемелени во самата структура на спортот. Раководните позиции претежно ги заземаат мажи, додека жените се недоволно застапени како тренерки, стручни лица и носителки на одлуки, особено на елитни нивоа.⁶³ Концентрацијата на моќ во затворените машки кругови одржува култура која е отпорна на промени и каде традиционалните ставови ја поткопуваат институционалната реакција на родово базираното насилство.⁶⁴ Недостатокот од сеопфатни правни и политички рамки за сексуално вознемирување и други облици на експлоатација и дискриминација дополнително ја засилува мизогинијата и ги изложува спортистките на злоупотреба.⁶⁵

Системите на спортско управување често ги фаворизираат официјалните и административните лица за сметка на спортистките, на тој начин зацврстувајќи ги постоечките хиерархиски структури,⁶⁶ а кои особено може да им наштетат на младите, кои зависат од возрасните за напредување и заштита. Во руралните средини, на пример, заради недостатокот од квалификувани тренери се создава толеранција кон насилни практики, додека од друга страна ригидните родови норми ја обесхрабруваат интервенцијата и го зајакнуваат молкот.⁶⁷ Во средини каде се очекуваат врвни перформанси, зависноста на спортистките од тренерите и менаџерите за добивање шанса и напредок ги прави особено ранливи на присила и злоупотреба на авторитетот, при што стравот од одмазда или прекин на кариерата често ги спречува да проговорат.⁶⁸

Односот меѓу спортистките и тренерите често излегува и надвор од професионалните граници. Концептот „семејно насилство во спортската средина“ укажува на тоа дека сплотените тимови ги реплицираат семејните структури, во кои тренерот зазема „татковска“ улога која ги спојува авторитетот, довербата и контролата. Притоа, спортистките, особено младите жени, често поминуваат повеќе време со тренерите отколку со своите семејства, развивајќи длабока емоционална зависност што сторителите ја експлоатираат преку изолација и присилна контрола.⁶⁹ Културата која ги идолизира тренерите наречени „свездотворци“ дополнително ја поттикнува таинственоста, овозможувајќи злоупотребата да опстојува со генерации без никаква одговорност.⁷⁰ Во таква средина, болката, лишувањето и покорноста се претставуваат како неопходни за успех, додека оние кои го оспоруваат авторитетот ризикуваат исклучување или нарушен углед.⁷¹

60 United Nations, 2024.

61 United Nations, 2024.

62 United Nations, 2024.

63 United Nations, 2024; UNESCO and UN Women, 2023.

64 United Nations, 2024.

65 United Nations, 2024.

66 United Nations, 2024.

67 United Nations, 2024.

68 UNESCO and UN Women, 2023; European Commission, 2014.

69 European Commission, 2014.

70 UNESCO and UN Women, 2023.

71 UNESCO and UN Women, 2023.

Сторителите на насилство во спортот најчесто се мажи и вклучуваат тренери, менаџери, колеги, наставници, гледачи и врснички спортисти, додека како индиректни овозможувачи на насилството се јавуваат и различни административни лица, креатори на политики, новинари и навивачи, кои придонесуваат преку зајакнување на родовите стереотипи или со молк пред вознемирувањето.⁷² Техничкиот и медицинскиот персонал, кој има директна контрола врз телата на спортистките, исто така може да биде директен сторител, додека спортските адвокати, судии и арбитри придонесуваат за штетата кога не постапуваат.⁷³ Неинтервенцијата на различни актери го одржува молкот и дополнително придонесува за нивна понатамошна пасивност. Кога прекршувањата се пријавуваат, институционалната неактивност го нормализира насилството и ја поткопува довербата во механизмите за пријавување, додека континуираниот јаз во однос на отчетноста им овозможува на сторителите да останат на своите позиции или тивко да заминат, и покрај постоењето кредибилни докази.⁷⁴

Некои истражувања идентификуваат повеќе ризични фактори коишто го овозможуваат насилството, како слаба организациска заштита, отсуство на проверки и етички процедури, како и ненадгледувани контакти за време на тренинзи или патувања, кои создаваат можности за злоупотреба на довербата.⁷⁵ Дополнително, слабата вклученост на родителите и ограничената информираност на спортистките за сопствените права ја продлабочуваат зависноста од тренерите, додека автократските, хомофобичните или хипермаскулините средини ја легитимизираат контролата и емоционалната манипулација.⁷⁶ Ризикот од насилство и вознемирување произлегува и од сè уште присутниот отпор на дел од мажите во врска со учество на жените во традиционално „машки“ спортови, како и од обидите да се реактивираат родовите граници кога жените покажуваат независност или успех.⁷⁷

Освен родовите односи на моќ, ризиците од насилство во спортот се дополнително засилени од интерсексиските нееднакости кои произлегуваат од припадноста на различни социјални, етнички и други маргинализирани групи. Родово базираното насилство во спортот првенствено ги погодува жените, додека момчињата и мажите се исто така засегнати, но во помал обем.⁷⁸ Меѓутоа, нееднаквостите поврзани со идентитетски категории како раса, попреченост, возраст, класа, религија или сексуалност, придонесуваат за поголем ризик од насилство, создавајќи повеќекратни и комбинирани форми на дискриминација.⁷⁹ Оттука, ЛБТИ жените се соочуваат со зголемена изложеност на насилство поради опстојувачкиот сексизам и мизогинија, кои се длабоко поврзани со историјата и структурите на учеството на жените во спортот.⁸⁰ Средините кои традиционално се сметаат за „машки“, често се карактеризираат со мизогинија и хомофобија, а жените со попреченост доживуваат непропорционално повисок степен на насилство од другите жени.⁸¹

Во Северна Македонија, според едно истражување, половина од спортистките не знаат каде да побараат помош, а 58% ги сметаат механизмите за заштита за неефикасни.⁸² Притоа, недовербата во институциите и стравот од последици по личниот углед или кариерата се наведени како главни причини за непријавување случаи на дискриминација или насилство.⁸³ Овие наоди ја одразуваат поши-

72 United Nations, 2024.

73 United Nations, 2024.

74 UNESCO and UN Women, 2023.

75 European Commission, 2014.

76 European Commission, 2014.

77 Shima, E. и Malo, G. (2024). Gender Equality and Women's Participation in Sports in Albania - A gender-responsive assessment and guidance. UN Women.

78 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, M., 2016.

79 EIGE, 2017.

80 ILGA Europe у ILGA-Europe, EL*C, TGEU, OII Europe и EGLSF. (2021). LGBTI women in sport: violence, discrimination, and lived experiences. Достапно на: <https://tgeu.org/files/uploads/2023/11/2021-violence-and-discrimination-against-LBTI-women-in-sport.pdf>

81 EIGE, 2017.

82 Јовановска, 2022.

83 Јовановска, 2022.

роката состојба во спортскиот сектор во кој иницијативите на националните спортски федерации за системско справување со родово базираното насилство се ретки и недоволно развиени.⁸⁴

И покрај значајниот напредок во учеството на девојките и жените во спортот, секторот и понатаму е длабоко доминиран од машки лица, особено на лидерските позиции.⁸⁵ Оваа континуирана нерамнотежа на моќта ја обликува организациската култура која го толерира или прикрива родово базираното насилство и каде авторитетот, зависноста и молкот меѓусебно се зајакнуваат. Ограничената транспарентност, слабата одговорност и фокусот на профит или институционален имиџ пред благосостојбата на спортистките создаваат средини во кои насилството може да се случува без последици.

3.4. Ефекти и последици

Родово базираното насилство има голем број негативни последици врз физичкото и менталното здравје на жените и девојчињата, кои досегаат подалеку од моменталниот чин на насилство. Иако оваа тема е помалку истражена во спортскиот контекст, особено од аспект на возрасните жени, достапните истражувања покажуваат дека девојчињата кои доживеале насилство во спортот имаат сериозно нарушено здравје.⁸⁶ Притоа, последиците се долготрајни и повеќеслојни и влијаат на психолошката благосостојба на спортистките, нивните спортски кариери и на пошироката спортска култура. На тој начин, насилството во спортот ја поткопува индивидуалната автономија, но и институционалниот интегритет, уништувајќи ја довербата и одржувајќи ја меѓугенерациската нееднаквост.

Жртвите на родово базирано насилство во спортот често имаат силни емоционални реакции, како срам, беспомошност, изолација и самообвинување, проследени со анксиозност, депресија и пост-трауматско растројство, а многу од нив изразуваат гнев и гадење кон сторителите и институциите кои не реагирале, додека други доживуваат одложени емоционални реакции или прибегнуваат кон ризични начини на справување со што дополнително се продлабочува траумата.⁸⁷ Сексуалното насилство и вознемирување може да предизвика несоница, депресија, анксиозност, психосоматски реакции на стрес, ниска самодоверба, нарушена доверба меѓу тренерот и спортистката, чувство на вина и срам, како и повлекување од спортот или од социјалниот живот.⁸⁸ Последиците од психолошкото насилство во спортот, на пример, може да опфатат нарушувања во исхраната, главоболки, страв, анксиозност, губење концентрација, агресија, ниска самопочит, злоупотреба на супстанции, самоповредување, изолација и опаѓање на академските или спортските резултати, како и чувство на вина, понижување, депресија и суицидни мисли.⁸⁹ Овие ефекти се особено изразени кај жените кои се лезбејки, бисексуалки или трансродови, како и кај спортистките со попреченост и оние кои се во средини со висок степен на натпреварувачки дух, каде притисокот и интензитетот ја зголемуваат ранливоста на психолошко насилство.⁹⁰

Структурната нееднаквост во спортот дополнително ги засилува личните последици. Жените и женскиот спорт сè уште се третираат како „втора класа“ во однос на машките спортисти, со пониски плати, помалку ресурси и помали награди, што ги девалвира нивните достигнувања и ги одржува родовите хиерархии.⁹¹ Спортот наедно е сè уште област во која се одржуваат сексистичките стереотипи. Па така, додека некои спортови промовираат позитивна перцепција за жените, други го одржуваат нивниот сексизам и подреденоста преку декоративни или објективирачки улоги, како што се мажо-

84 Lang, Mergaert, Arnaut и Vertommen, 2018.

85 Види повеќе во: Јовановска, Б., Кочоска, Е. и Митевска, С. (2025). Родова еднаквост и инклузивност во спортот во Северна Македонија. Македонски центар за меѓународна соработка. Доступно на: <https://mcms.mk/mk/za-nasata-rabota/istrazuvana-i-publikacii/2642-rodova-ednakvost-i-inkluzivnost-vo-sportot-vo-severna-makedonija.html>

86 Forsdike, K. и Giles, F., 2024.

87 European Commission, 2014.

88 European Commission, 2014.

89 UN, 2024.

90 UN, 2024.

91 UNESCO and UN Women, 2023.

ретки, при што спортистките кои не се вклопуваат во овие норми се поизложени на различни облици на насилство.⁹² Во спортови каде што се нагласува виткоста на телото (*lean sports*), спортистките често се соочуваат со исмевање на изгледот, емоционална манипулација и ограничување на храната со цел да се одржи идеалната телесна форма, па така над 60% од елитните спортистки на возраст од 17 до 30 години пријавиле притисок од тренерите за нивниот изглед и формата на телото.⁹³ Ова претставува институционализирана контрола врз телата на жените.

Меѓутоа, родово базираното насилство има и институционални и економски последици. Така, на пример, спортските организации може да претрпат финансиски загуби, губење на угледот, намалување на членството и повлекување на спонзорите по обелоденети случаи на злоупотреба, ефекти кои најмногу влијаат на женскиот спорт.⁹⁴

Стравот од одмазда, јавното изложување или штетата врз кариерата често ги одвраќа жените од пријавување, а многу жртви поради тоа ги губат своите позиции во тимот, се соочуваат со неправеден третман или понижување по одбивањето на несакани понуди или по пријавувањето на злоупотреба, а некои се принудени да го сменат тренерот, спортот или целосно да го напуштат спортот.⁹⁵ Отсуството на ефективни механизми за пријавување, недоволната заштита на жртвите и недостатокот на санкции за сторителите оставаат многу спортистки без пристап до правда, принудувајќи ги некои од нив целосно да ги напуштат своите спортски кариери.⁹⁶

92 UNESCO and UN Women, 2023.

93 UNESCO and UN Women, 2023.

94 European Commission, 2014.

95 European Commission, 2014.

96 UNESCO and UN Women, 2023.

4. Анализа на институционалната рамка за родово базирано насилство во спортот

4.1. Меѓународна и европска институционална рамка

Родово базираното насилство, во сите негови форми, и понатаму останува недоволно пријавено и често занемарено, како во рамките на Европската Унија, така и глобално.⁹⁷ Во последните две децении ова прашање сè поинтензивно се разгледува преку европски и меѓународни политики што го опфаќаат спортот. Покрај документите кои директно се однесуваат на спортскиот сектор, значајни се и пошироките правни и политички иницијативи за родово базирано насилство и за правата на детето, кои имаат силно влијание врз националните спортски политики.⁹⁸ Во продолжение следува детална и хронолошки поврзана анализа на најважните правни и политички развои на меѓународно и на европско ниво, со цел да се прикаже како тие колективно ја формираат нормативната рамка за справување со родово базираното насилство во спортот.

4.1.1. Меѓународна рамка

Меѓународната повелба за физичко образование, активност и спорт,⁹⁹ усвоена од УНЕСКО во 1978 година, го препознава спортот како основно право за сите луѓе. Овој документ ја воспостави темелната рамка за препознавање на спортот како простор во кој човековите права мора да бидат заштитени, почитувани и унапредувани, нагласувајќи ја обврската за создавање безбедна и инклузивна спортска средина, во која спречувањето на дискриминацијата и насилството претставува суштински дел од оваа визија.

Глобалните напори за родова еднаквост дополнително се зацврстија со **Пекиншката декларација и платформа за акција**¹⁰⁰ која претставува клучен документ кој го дефинира насилството врз жените како секој чин на родово базирано насилство што може да предизвика физичка, сексуална или психолошка штета. Платформата бара холистички и мултидисциплинарен пристап што интегрира превенција, заштита, поддршка на жртвите и санкционирање на сторителите. Овие глобални принципи создадоа основа што подоцна влијаеше и врз спортските политики, потврдувајќи дека безбедната спортска средина е нераздвојна од напорите за родова еднаквост и човекови права.

Во 1979 година беше усвоена **Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ)**¹⁰¹ која ги дефинира формите на дискриминација врз жените и поставува агенда за национални политики. Конвенцијата е првиот правен обврзувачки документ во светот што ги регулира прашањата поврзани со правата на жените. Во својот оригинален текст, ЦЕДАВ не го регулира прашањето на родово базираното насилство на експлицитен начин, но ова се смени во 1992 година кога се усвои Општата препорака број 19. Комитетот на ЦЕДАВ во оваа препорака јасно ја наведе врската меѓу

97 European Union. (2020). Gender equality strategy 2022–2025. Достапно на: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

98 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

99 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1978). International charter of physical education, physical activity and sport. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235409e.pdf>

100 United Nations. (1995). Beijing declaration and platform for action. Достапно на: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>.

101 United Nations. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. Достапно на: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

дискриминацијата, родово базираното насилство и кршењето на човековите права.¹⁰² Иако не е специфично насочена кон спортот, ЦЕДАВ ја отвори рамката за развој на подетални механизми за справување со насилството врз жените и индиректно го отвори патот за подоцнежни специјализирани инструменти.

Особено значајна е **Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство**, позната како **Истанбулската конвенција** (2011),¹⁰³ која е најсеопфатниот меѓународен инструмент за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство. Со нејзиното стапување во сила во 2014 година, земјите потписнички се обврзаа да воспостават мерки за превенција, заштита, кривично гонење и координација. Конвенцијата е релевантна за спортот бидејќи обезбедува правна основа за справување со сите форми на родово базирано насилство во спортски средини. Советот на Европа ја користи како темел за развој на специјализирани спортски програми, како **целосно вклучување (All in Plus)**,¹⁰⁴ насочени кон заштита на жените и девојките во спортот.

На првата Светска конференција за жените и спортот (1994)¹⁰⁵ беше формирана Меѓународната работна група за жени и спорт ИВГ (IWG) и беше усвоена **Брајтонската декларација**, која ги повикува државните и спортските институции да обезбедат усогласеност со принципите за еднаквост на Обединетите нации, Универзалната декларација за човековите права и ЦЕДАВ.

Меѓународниот олимписки комитет (ИОК)¹⁰⁶ игра важна улога во оваа рамка. Во последните неколку децении, ИОК разви упатства, препораки и механизми за заштита од насилство, кои во нивната терминологија се означени како „безбеден спорт“. **Првото соопштение за заштита во спортот** беше објавено во 2007 година, а во 2016 година следуваше второто соопштение, кое го прошири опфатот за да вклучи физичко и психолошко вознемирување и занемарување, поставувајќи појасна дефиниција за безбеден спорт. На Меѓународниот ден за елиминација на насилството врз жените во 2024 година, ИОК ја реafirмира својата посветеност со објавување на **Третото заедничко соопштение за заштита и спречување меѓучовечко насилство во спортот**.¹⁰⁷

Особено важно е да се направи јасна дистинкција меѓу пристапот „safeguarding“¹⁰⁸ и концептот на родово базирано насилство. Додека родово базираното насилство се однесува на насилство што е насочено кон лице врз основа на неговиот род и несразмерно ги погодува жените и девојките, „safeguarding“ претставува поширока рамка која опфаќа превенција и заштита од сите форми на насилство, злоупотреба и занемарување во спортот, без оглед на родот или возраста. Овој пристап обезбедува еднаква заштита за девојчиња, момчиња, жени и мажи, но истовремено овозможува и поспецифични мерки за заштита на групи кои се изложени на зголемен ризик, вклучително и жените и девојките. Рамката воспоставува минимални стандарди за безбедност, јасни механизми за пријавување и обврски за спортските организации да обезбедат поддршка за жртвите. ИОК ги повикува

102 Хелсиншки комитет за човековите права. (2022). Прирачник за Истанбулската конвенција. Достапно на: <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2022/04/priracnik-za-istanbulska-konvencija-mk.pdf>

103 Council of Europe. (n.d.). *Istanbul Convention: Action against violence against women and domestic violence*. Достапно на: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention>

104 Council of Europe. (n.d.). Gender equality in sport. Достапно на: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/gender-equality-in-sport>

105 International Working Group on Women and Sport. (2008). Windhoek call for action. Достапно на: http://iwg-gti.org/wpiwg/wp-content/uploads/2015/01/Windhoek_call_for_action_e.pdf

106 International Olympic Committee. Повеќе на: <https://www.olympics.com/ioc>

107 International Olympic Committee. (2023). IOC publishes new consensus statement on safeguarding and interpersonal violence in sport. Достапно на: <https://www.olympics.com/ioc/news/ioc-publishes-new-consensus-statement-on-safeguarding-and-interpersonal-violence-in-sport>

108 Терминот „safeguarding (сејфгардинг)“ се користи во оригинална англиска форма поради отсуство на стандардизиран превод на македонски јазик, но и затоа што во спортскиот сектор веќе е препознаен и се користи во оваа форма, што е видливо и во изјавите на различни лица спортот. „Safeguarding“ во спортот се однесува на сите мерки за превенција на насилство, вознемирување или злоупотреба врз деца или возрасни во спортот, како и на активностите за препознавање, пријавување, реагирање и обезбедување соодветна поддршка и заштита при реално или потенцијално штетно однесување. Safeguarding значи обезбедување спортска средина во која владеат почит, правичност и безбедност за сите учесници. Повеќе на: <https://www.safesportinternational.com/2025/06/what-is-safeguarding-in-sport/>

националните олимписки комитети да ја спроведат оваа рамка и да ги обврзат своите членки да ги усогласат внатрешните политики и практики со принципите на безбеден спорт.

4.1.2. Европска рамка

На европско ниво, превенцијата и заштитата од родово базирано насилство е еден од клучните приоритети на **Стратегијата за родова еднаквост 2024-2029**,¹⁰⁹ која се стреми кон Европа без насилство, дискриминација и структурни нееднаквости.

Институционалното признавање на спортот како политичка област започнува со **Лисабонскиот договор** (2009)¹¹⁰ кој за првпат го вклучува спортот во политичкиот поредок на Европската Унија. Иако Договорот ја истакнува обврската за заштита на физичкиот и моралниот интегритет на спортистите, тоа укажува дека сè уште не постои унифицирана правна рамка за справување со родово базирано насилство во спортот. Ова ја нагласува потребата од засилена меѓуинституционална соработка, особено со спортските организации.¹¹¹

Европската спортска повелба (1992)¹¹² на Советот на Европа за првпат ја потенцира потребата од заштита на спортистите - особено децата и жените - од сексуално вознемирување, злоупотреба и експлоатација. Понатаму, следејќи ги меѓународните напори за превенција на родово базираното насилство во спортот, Советот на Европа во 2000 година ја усвојува **Резолуцијата за превенција на сексуално вознемирување и злоупотреба на жените, младите и децата во спортот (3/2000)**,¹¹³ поставувајќи препораки за државите членки да развијат политики за безбедна спортска средина.

Белата книга за спортот на Европската комисија (2007),¹¹⁴ ја нагласува потребата од заеднички стандарди, размена на добри практики и јасни механизми за заштита од сексуална злоупотреба на малолетни лица во спортот. Иако овој документ не го третира експлицитно родово базираното насилство, истиот обезбедува важен политички контекст преку истакнување на насилството, дискриминацијата и родовата нееднаквост како структурни проблеми во европскиот спорт. Фокусот на еднакви можности, учеството на жените и потребата од инклузивни спортски системи претставува рано препознавање на родовите нееднаквости, иако самото родово базирано насилство сè уште не е концептуализирано како посебен приоритет во политиките.

Токму врз оваа рамка, во 2014 година Советот на Европската Унија (ЕУ) ги усвојува **Заклучоците за родова еднаквост во спортот**,¹¹⁵ каде што експлицитно се препознава родово базираното насилство како ризик во спортската средина. Земјите членки се повикани да развијат превентивни мерки, механизми за заштита и кодекси за етика, а спортските организации да воспостават јасни процедури и услуги за поддршка на жртвите. Овој континуитет на политики дополнително се продлабочува со усвојувањето на **Европскиот работен план за спорт (2024–2027)**¹¹⁶ од страна на Советот на министрите за спорт, кој јасно ги поставува безбедната спортска средина и родовата еднаквост како

109 European Union. (2020). Gender equality strategy 2022–2025. Достапно на: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

110 European Union (2007). Treaty of Lisbon. Достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign/eng>

111 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

112 Council of Europe. (1992). European Sports Charter. Достапно на: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804c9dbb

113 Council of Europe (2000). Resolution on the prevention of sexual harassment and abuse of women, young people and children in sport. Достапно на: <https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:%2209000016804d83da%22,%22sort%22:%22CoEValidationDate%20Descending%22%22}>

114 European Commission. (2007). White paper on sport. Достапно на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=EN>

115 The Council of the European Union (2014). Conclusions on gender equality in sport. Достапно на: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014XG0614\(09\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014XG0614(09))

116 Council of the European Union. (2024). Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council on the European Union work plan for sport. Достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:42024Y03527>

стратешки приоритети. Под приоритетот бр. 1 - „Интегритет и вредности“, документот ја истакнува неопходноста од превенција од вознемирување, злоупотреба и насилство, вклучително и сексуално насилство и сите форми на дискриминација, како клучна основа за обезбедување безбеден и достоинствен спортски амбиент.

Дополнително, **Препораките на Високата експертска група**¹¹⁷ ја зајакнуваат оваа политичка рамка преку уште подетално насочување кон конкретни мерки за спречување на насилството во спортот. Овие препораки повикуваат на систематско спроведување едукативни и превентивни програми, активна посветеност од спортските организации за елиминација на сите форми на насилство, како и воспоставување јасни и безбедни механизми за пријавување. Особено се нагласува потребата од собирање и анализа на податоци и размена на добри практики меѓу државите и спортските институции, со цел да се создаде усогласен, доказно заснован и ефективен европски пристап за справување со родово базираното насилство.

Овој европски политички континуум дополнително се надополнува со наодите од **Завршниот извештај за родово базирано насилство во спортот**¹¹⁸ изготвен за Европската комисија, кој укажува на сериозен недостиг од сигурни и споредливи податоци за распространетоста на овој феномен. Недостатокот на истражувања, различните дефиниции и чувствителноста на темата создаваат значителни празнини во знаењето и ја отежнуваат развојната политика. Овие сознанија се дополнително потврдени со резултатите од **Евробарометарот од 2022**,¹¹⁹ според кој три четвртини од европските граѓани сметаат дека родово базираното насилство во спортот бара многу поголемо институционално внимание, а значителен дел од членовите на спортски клубови не знаат кому да се обратат доколку се соочат со дискриминација или насилство.

Иако документите претставени погоре покажуваат значаен напредок во препознавањето и регулирањето различни облици на насилство во спортот, нивниот опфат, терминологијата и степенот на специфичност значително варираат. Овие разлики укажуваат дека темата се развивала постепено и дека институциите пристапувале кон неа од различни политички рамки, од заштита на децата, преку спортска етика, до родова еднаквост и човекови права. Покрај иницијативите кои експлицитно се фокусираат на сексуално или родово базирано насилство, постојат и документи каде овие форми на насилство се вклопуваат во пошироки концепти, како спортски интегритет или безбедна спортска средина, што често пати ја намалува нивната видливост.

Експлицитни препораки на родово базирано насилство (најчесто сексуално насилство или вознемирување) се пронајдени само во политиките на 13 земји членки на ЕУ, додека други користат генерализирани термини, како „насилство“ или „етички прекршувања“. Во некои земји насилството се третира како кршење на етиката или принципите на фер плеј, додека во други се разгледува како дел од создавањето здрава, безбедна и ненасилна спортска средина каде се почитуваат човековите права на спортистите.¹²⁰ Ваквите различни политики и рамки често резултираат со пониско ниво на свесност, недоволна видливост и ограничени механизми за препознавање, евидентирање и справување со конкретните форми на родово базирано насилство во спортот.

4.1.3. Национална правна и стратешка рамка

Северна Македонија е потписничка на низа меѓународни декларации и конвенции кои играат клучна улога во справувањето со родово базираното насилство. Како потписничка, државата има обврска да ги следи утврдените меѓународни стандарди и да обезбеди услови за сеопфатно стратешко пла-

117 European Commission. (2022). Factsheet: Gender equality in sport. Достапно на: <https://sport.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-03/Factsheet%20Gender%20Equality%20in%20Sport%202022.pdf>

118 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

119 European Commission. (2022). Special Eurobarometer 525: Gender stereotypes. Достапно на: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668>

120 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

нирање, усогласување и унапредување на законската рамка, како и ефективно спроведување на законите, вклучително и обезбедување соодветни финансиски ресурси.

Северна Македонија е потписничка на **Пекиншката декларација и Платформата за акција (1995), како и на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените**. Со тоа државата презеде меѓународни обврски за унапредување на статусот на жените и зајакнување на нивната улога во јавниот и приватниот живот. Дополнително, Северна Македонија е една од првите држави што ја ратификуваа **Истанбулската конвенција**, а истовремено ги има прифатено стандардите и заложбите на Советот на Европа за спречување и борба против родово базираното насилство и за унапредување на родовата еднаквост. Имено, Северна Македонија ја потпиша Истанбулската конвенција во 2011 година, а во декември 2017 година Собранието го усвои **Законот за ратификација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство**.¹²¹ Конвенцијата беше ратификувана со депонирање на инструментот за ратификација, кој беше предаден на 23 март 2018 година, а почна да се применува од 1 јули 2018 година. Овој документ ја препознава структурната природа на насилството врз жените како родово базирано и нагласува дека насилството врз жените е резултат на историски нееднакви односи на моќ меѓу жените и мажите.¹²²

Сепак, ревизијата спроведена од страна на Државниот завод за ревизија во однос на спроведувањето на Истанбулската конвенција,¹²³ укажа дека мерките и активностите на институциите не обезбедуваат соодветна и ефективна поддршка, заштита и реинтеграција на жените жртви на родово базирано и семејно насилство. Како што се наведува во Извештајот, системот за заштита е сè уште недоволно развиен, а бројките за жртви и сторители на кривични прекршочни дела во врска со семејно насилство покажуваат загрижувачки континуитет, без подобрување на состојбата. Во 2023 година, мажите биле десетпати повеќе сторители на кривични дела од жените, додека жените жртви биле четири пати повеќе од мажите. Оваа состојба укажува дека обврските од Конвенцијата остануваат неисполнети.

Законот за спортот¹²⁴ во Северна Македонија ја уредува организацијата, функционирањето и развојот на спортот преку дефинирање на спортските субјекти, нивната регистрација и надлежностите, начинот на финансирање, лиценцирањето тренери, спортисти и спортски работници, управувањето со спортските објекти, здравствената заштита и антидопинг политиката, како и националните програми за спорт, училишниот спорт и меѓународната спортска соработка. Од аспект на примената на принципите на еднаквост и недискриминација, особено во поглед на родот и попреченоста, Законот за спортот не е хармонизиран ниту со меѓународната, ниту со националната регулатива за спречување и заштита од дискриминација.¹²⁵

Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари¹²⁶ ги регулира мерките за заштита на гледачи, натпреварувачи и учесници од насилство и недостојно однесување и ги утврдува обврските на организаторите и овластувањата на надлежните органи. Овој закон создава дополнителен нормативен слој за безбедно функционирање на спортските натпревари, но останува ограничен во справувањето со родово базираното насилство како посебна категорија.

121 Закон за ратификација на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, Службен весник на РМ, бр. 198/2017.

122 Хелсиншки комитет за човековите права, 2022.

123 Државен завод за ревизија. (2021). Недоволна ефикасност на системот за заштита на жените жртви на насилство. Достапно на: <https://dzt.mk/mk/250821-nedovolna-efikasnost-na-sistemot-za-zashtita-na-zhenite-zhrtvi-na-nasilstvo>

124 Закон за спортот (редакциски пречистен текст, со вклучени измени и дополнувања до 2019 година). Службен весник на РСМ.

125 Јовановска, Б., Кочоска, Е. и Митевска, С. (2025). Родова еднаквост и инклузивност во спортот во Северна Македонија. Македонски центар за меѓународна соработка. Достапно на: <https://mcms.mk/mk/za-nasata-rabota/istrmuzuvana-i-publikacii/2642-rodova-ednakvost-i-inkluzivnost-vo-sportot-vo-severna-makedonija.html>

126 Закон за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари, Службен весник на РМ, бр. 114 од 31.07.2014 година. Достапно на: <https://portal.mdt.gov.mk/post-body-files/zakoni-mvr-file-rm0C.pdf>

Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство¹²⁷ донесен во 2021 година има за цел спречување на родово базирано насилство врз жените и семејното насилство, заснована на принципите на еднаквост, недискриминација и елиминирање на стереотипите за родовите улоги.¹²⁸ Според овој закон, државните органи имаат обврска да постапуваат со должно внимание (due diligence) да го спречат насилството врз жените и семејното насилство, а во спротивно сносат одговорност. Како институционален механизам, Националното координативно тело, формирано согласно Законот за спречување и заштита од насилство (член 15), дејствува во рамките на Министерството за социјална политика, демографија и млади и го координира спроведувањето на Истанбулската конвенција.

Законот за спречување и заштита од дискриминација¹²⁹ ја регулира превенцијата и забраната од дискриминација, облиците и видовите на дискриминација, постапките за заштита од дискриминација, како и составот и работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Овој закон ги опфаќа сите општествени сфери, вклучително и спортот, во кој недискриминацијата претставува основен предуслов за создавање безбедна, правична и инклузивна спортска средина. Со тоа, спортските организации, федерации и клубови се обврзани да ги применуваат законските стандарди, да обезбедат еднаков пристап и еднаков третман за сите спортисти и спортски работници и активно да спречуваат какви било форми на нееднаквост врз дискриминаторска основа.

Во февруари 2023 година беа донесени измени на **Кривичниот законик**¹³⁰ со кои за првпат се вовеле јасна и законски обврзувачка дефиниција за родово базираното насилство. Имено, дефинирано е родово базираното насилство, поимот жртва на родово базирано насилство, воведена е и нова дефиниција на семејно насилство и воведени се нови кривични дела. Со измените се прецизира што претставува родово базирано насилство, се утврдува поимот „жртва на родово базирано насилство“, се воведува нова и посеопфатна дефиниција на семејно насилство, како и нови кривични дела со цел поефикасна заштита на жените и девојчињата. Според законикот, „родово базирано насилство врз жените претставува насилство насочено кон жената поради нејзината припадност кон женскиот род, кое доведува или кое може да доведе до физичка, сексуална, психичка или економска повреда, штета или страдање“.

Иако беше предвидено донесување нов закон за родова еднаквост, со кој требаше да се воспостави и секретаријат во надлежност на Владата, поради силните општествени поларизации овој закон, и покрај тоа што беше во напредна консултативна фаза, не беше предложен во собраниска процедура. Во моментот сè уште е во примена **Законот за еднакви можности на жените и на мажите**,¹³¹ чија цел е воспоставување и унапредување на еднаквите можности на жените и на мажите во политичката, економската, социјалната, образовната, културната, здравствената, граѓанската и сите други сфери од општествениот живот. Овој закон се однесува и на спортот, кој се признава како дел од јавниот и општествениот систем во кој мора да бидат обезбедени еднаков пристап, еднаков третман и заштита од секоја форма на родово базирана дискриминација.

На национално ниво, усогласувањето со меѓународните стандарди за превенција и заштита од родово базирано насилство се одразува во стратешките документи на државата. Имено, **Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027**¹³² е основниот стратешки документ со кој се воспоставува сеопфатна рамка со активности на родовата еднаквост и унапредување на статусот на жените. Една од нејзи-

127 Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, Службен весник на РСМ, бр. 24 од 29.1.2021 година.

128 Повеќе за дефинирање на формите на насилство во Законот во поглавјето [Дефинирање и концептуална рамка](#)

129 Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник на РСМ, бр. 258 од 30.10.2020 година. Достапно на: <https://www.slvesnik.com.mk/issues/d1cad95799fb48d19825ab843deefe09.pdf>

130 Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик, Службен весник на РСМ, бр.36 од 17.02.2023 година. Достапно на: <https://ldbis.pravda.gov.mk/PregledNaZakon.aspx?id=62139>

131 Закон за еднакви можности на жените и на мажите, Службен весник на РМ, бр. 201 од 16.11.2015 година. Достапно на: <https://portal.mdt.gov.mk/post-body-files/zakoni-mstp-file-UvOx.pdf>

132 Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија. (2022). Стратегија за родова еднаквост 2022–2027. Достапно на: https://cms.mtsp.gov.mk/juli-2022-ns_article-mtsp-izglasana-strategijata-za-rodova-ednakvost-2022-2027-godina.nspix

ните централни цели е елиминирањето на сите форми на насилство врз жените и девојчињата во јавната и приватната сфера—цел која е директно релевантна и за спортскиот сектор, каде ризиците од родово базирано насилство се специфични и често недоволно препознаени. Спортот, како посебна општествена област, е јасно издвоен, каде што се нагласува дека родовиот јаз во застапеноста на жените во управни тела и раководни структури е најизразен во споредба со сите други општествени сфери.

И покрај повеќегодишните институционални најави, **Националната стратегија за спортот** сè уште не постои во подготвена или објавена форма. Во 2024 година, Агенцијата за млади и спорт беше трансформирана во **Министерство за спорт**,¹³³ кое согласно своите нови надлежности има обврска да ја подготви и донесе националната стратегија за спорт. Отсуството на ваков стратешки документ создава празнина во системското планирање, особено во делот на интегрирањето на родовата перспектива и создавањето одржливи механизми за справување со родово базирано насилство во спортот.

Спортот како сектор во голема мера е регулиран преку самоуправувачки системи, кои овозможуваат автономија и независност. Поддржувачите на овој модел тврдат дека тој го штити спортот од политичко мешање, додека критичарите укажуваат дека ваквата автономија често создава сериозен недостиг од отчетност, транспарентност и ефективен надзор.¹³⁴ Поради ова, државите генерално избегнуваат директно мешање, а само мал број имаат развиено конкретни национални политики за справување со различните форми на родово базирано насилство во спортот.¹³⁵ Дополнително, сложената и хетерогена структура на управување во спортот создава неизвесност околу тоа колку спортските правила се усогласени со меѓународните стандарди за човековите права. Како резултат на тоа, жртвите на насилство често немаат јасен и достапен пат за пријавување, правна поддршка или соодветна грижа.

Иако Северна Македонија како потписничка на клучни меѓународни декларации и конвенции има јасна обврска да ги применува меѓународните стандарди за превенција и заштита од родово базирано насилство, вклучувајќи го и спортот, практичното спроведување на овие стандарди во спортскиот сектор и понатаму останува ограничена. И кај нас спортот функционира преку самоуправувачки и автономни структури, што ја става главната одговорност за развивање и спроведување политики за безбеден спорт кај националните спортски федерации, како и кај Олимпискиот и Параолимпискиот комитет. Степенот на нивна примена во пракса во голема мера зависи од внатрешните правила, институционалните капацитети и приоритетите што ги поставува секоја организација.

133 Министерство за спорт на Република Северна Македонија. Повеќе на: <https://ms.gov.mk/>

134 Play the Game/Danish Institute for Sports Studies. (2013). Action for Good Governance in International Sports Organisations. Достапно на: https://www.playthegame.org/media/rc2g510y/aggis_final_report.pdf

135 Mergaert, Arnaut, Vertommen и Lang, 2016.

5. Позитивни практики од европски и регионален контекст

Постојат повеќе добри практики кои се фокусираат на превенција на родово базирано насилство преку едукација, подигање на свеста и воспоставување јасни политики и протоколи, што ја подобрува културата во спортот и ја зајакнува безбедноста на учесниците. Другите практики се однесуваат на воведување структурни мерки, етички кодекси и системи на интегритет, кои ефективно ги намалуваат предрасудите и промовираат позитивни модели на однесување. Тие се релевантни за анализа и можат да се применат во различни национални контексти, вклучително и во Северна Македонија. Подолу се наведени неколку примери на добри практики кои можат да послужат како водилка и истите да бидат спроведливи и во македонскиот контекст.

5.1. Пример на добра пракса 1

Земја: Шведска

Организација: „Locker Room Talk“

Главна тема: Превенција на родово базирано насилство

Целна група: Момчиња од 10 до 14 години

Тимот на „Locker Room Talk“ посетува спортски тимови низ цела Шведска и во нивните соблекувални разговара со момчиња за родова еднаквост и промена на негативните ставови и стереотипи. Целта е да се зголеми свеста за еднаквоста, да се изградат позитивни модели на машкост, да се спречат негативни однесувања и форми на родово базирано насилство, како и да се инвестира во рана едукација на младите.

Најпрво, тимот воспоставува контакт и соработка со спортските клубови, а потоа следува обука на тренерите и спроведување на програмата заснована на врсничка едукација. Во рамките на програмата имаат опфатено над 15.600 учесници, од кои 2.128 се момчиња на возраст од 10 до 14 години.

На почеток се соочиле со скептицизам од клубовите, кои стравувале дека момчињата ќе станат „премногу меки“ и ќе покажат послаб натпреварувачки дух. Овие предрасуди постепено се надминале со поддршка од спортските федерации и истакнати спортисти, како Златан Ибрахимовиќ и Џими Дурмаз. Главниот предизвик останува фактот дека возрасните — тренери и родители — често имаат потешкотии да ги прифатат темите, што укажува дека е подеднакво важно да се работи и со нив, а не само со децата.

Повеќе информации на: www.lockerroomtalk.se

5.2. Пример на добра пракса 2

Земја: Фландрија, Белгија

Организација: „Sport Vlaanderen“ (Агенција за спорт на Фландрија) – Центар за етика во спорт

Главна тема: Превенција на родово базирано насилство

Целна група: Спортски федерации во Фландрија, Белгија

Шест мерки за интегритет беа вклучени во договорите за соработка меѓу субвенционираниите спортски федерации и Центарот за етика во спортот, со обврска федерациите постепено да ги спроведат и

да ги пренесат на клубско ниво. Рамката опфаќа: именување лице за интегритет и учество во мрежа поддржана од Центарот за етика во спортот; континуирани активности за превенција, едукација и подигнување на свеста; формирање етички комитет со советодавна улога; дефинирање целни групи и воведување кодекси на однесување што ја гарантираат физичката, психолошката и сексуалната безбедност и интегритетот; развивање протокол за реакција со јасни процедури; и, воспоставување дисциплински систем што штити и санкционира. Спроведувањето на овие мерки е поддржано од Центарот за етика во спортот преку правна помош, документи и менторирање со почетен фокус на федерациско ниво и постепено преминување кон клубовите. Од 2021 година, усвојувањето и активното спроведување на интегритетната политика е задолжителен услов за добивање субвенции и државно признавање на спортските федерации. Целта е зајакнување на федерациските политики на три нивоа: структурно, превентивно и реактивно — со цел да се спречи и подобро одговори на родово базираното насилство.

Повеќе информации на: <http://www.ethischsporten.be/ondersteuningSGG>

5.3. Пример на добра пракса 3

Координатор ЕДЕКС (EDEX) – Корпорација за едукативна извонредност ДОО лимитед, Кипар, поддржано преку програмата Ерасмус плус

Пакетот за обука „Спорт и родово базирано насилство“ претставува европска иницијатива насочена кон унапредување на знаењето, свеста и институционалните капацитети за справување со родово базирано насилство во спортот. Целта е да се зајакнат сите релевантни чинители во спортскиот екосистем, како што се спортските клубови, тренерите, федерациите, службениците и организациските структури — за да создадат побезбедна, поинклузивна и одговорна спортска средина. Во рамките на иницијативата развиени се повеќе специјализирани онлајн ресурси и практични материјали, меѓу кои:

- портфолио за родова еднаквост и родово базирано насилство во спортот, кое нуди основни концепти, дефиниции и насоки за препознавање различни форми на насилство;
- алатник за спортски професионалци и практичари, со практични чекори, вежби и алатки за работа со спортисти и спортски заедници;
- прирачник за политики и превентивни практики, наменет за спортски службеници и раководства со препораки за воведување механизми на заштита, протоколи за постапување и институционални обврски.

Овие ресурси се бесплатни и достапни на: <https://sportgvp.eu/elearning/training-package/>

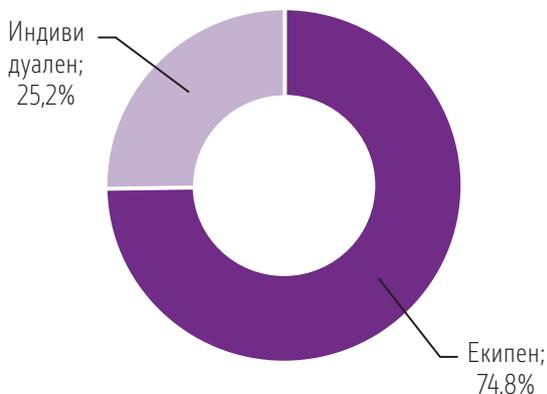
6. Наоди од анализата на примарните податоци

6.1. Анализа на податоците од прашалникот за спортистки

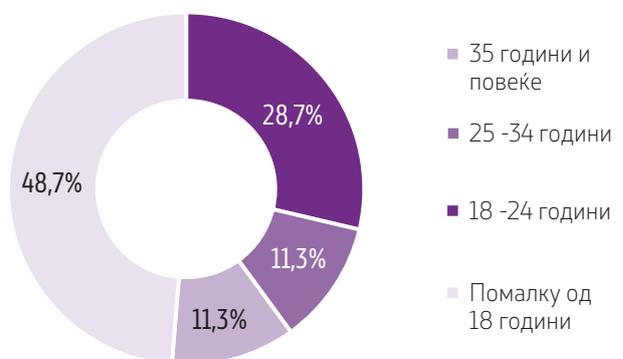
Податоците од онлајн анкетата, на која одговорија 115 спортистки од 10 спортови, се прикажани во збирна форма, поделена на индивидуални и екипни спортови, без издвојување резултати поединечно по спорт. Овој пристап е применет со цел добиените податоци да се прикажат како индикативни трендови, без неосновано насочување кон одредени спортови или создавање впечатоци за повисок ризик во специфични дисциплини. Со оглед на тоа што анкетата опфати различни спортови со нееднаква застапеност на испитанички, збирната форма овозможува попрецизно и поодговорно толкување на наодите, а истовремено го зачувува интегритетот на спортистките и спортската заедница.

Најголем дел од спортистките кои одговориле на прашалникот се занимаваат со екипен спорт, односно 74,8% (86 спортистки), додека 25,2% (29 спортистки) со индивидуален спорт (графикон бр. 1). Речиси половина од спортистките (56 спортистки или 48,7%) се малолетни, односно имаат помалку од 18 години (графикон бр. 2), по што следуваат спортистките на возраст од 18 до 24 години со застапеност од 28,7% (33 спортистки) и со по 11,3% спортистките од 25 до 34 и над 35 години.

Графикон бр. 1. Вид на спорт со кој се занимаваат

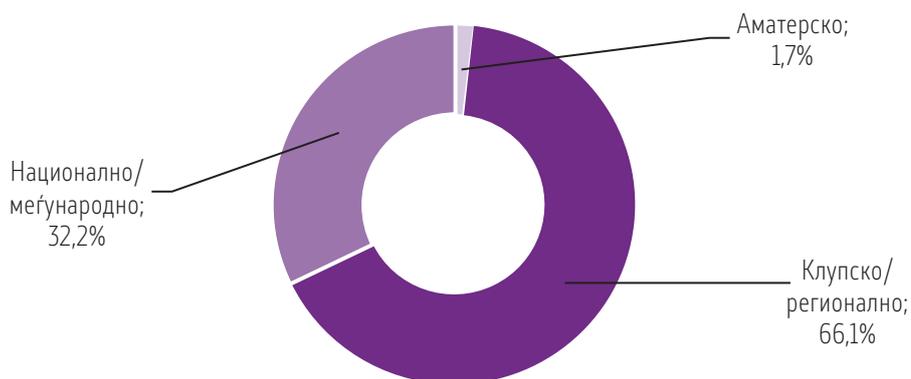

Графикон бр. 2. Возраст на спортистките

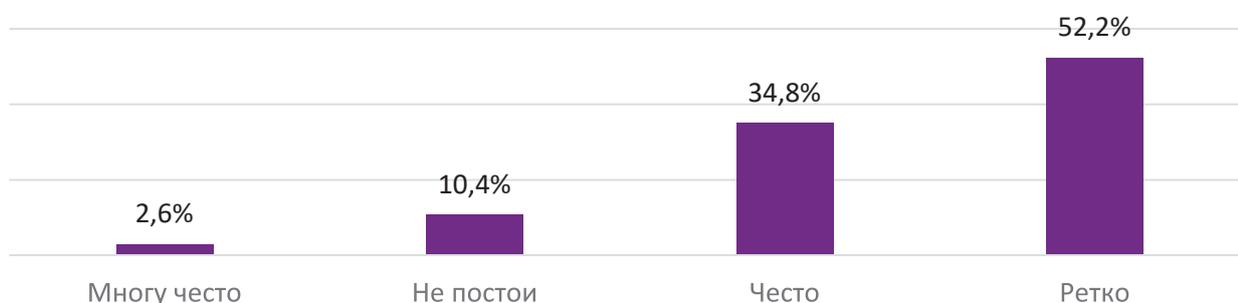
Најголем дел од спортистките, односно 66,1% (76 спортистки), настапуваат на клупско/регионално ниво, 32,2% (37 спортистки) на национално/меѓународно и само 1,7% (2 спортистки) на аматерско ниво (графикон бр. 3).

Графикон бр. 3. Ниво на настапување во спорт

Само 10,4% од спортистките (12 спортистки) изјавиле дека не постои вознемирување и насилство врз спортистките во Северна Македонија (графикон бр. 4). Најголем дел, односно 52,2% (60 спортистки), сметаат дека насилството и вознемирувањето во спортот е ретка појава, додека 34,8% (40 спортистки) го сметаат за честа појава. За неколку спортистки, односно 2,6% (3 спортистки), насилството е многу честа појава во спортот.

Графикон бр. 4. Колку е присутно вознемирувањето и насилството врз спортистките во Северна Македонија?

На прашањето кои ситуации ги доживеале за време на спортување, вклучително на тренинг, натпреварување, патувања, спортски настани, дури 61,9% од спортистките (70 спортистки) се соочиле со навредливи или понижувачки коментари, а 35,4% (40 спортистки) со агресивно или застрашувачко викање (графикон бр. 5). По 13 спортистки (11,5%) се соочиле со исклучување или запоставување од тренинг или натпревар и закани, уцени или други облици на присила. Помал број спортистки се соочиле со онлајн вознемирување (11 спортистки или 9,7%), физичко малтретирање (10 спортистки или 8,8%) и несакани сексуални коментари или допири (8 спортистки или 7,1%). Само 22,1% (25 спортистки) изјавиле дека не се соочиле со ништо од наведеното.

Графикон бр. 5. Кои ситуации ги доживеале за време на спортување?

Ситуациите на вознемирување или насилство најчесто потекнувале од навивачите, односно јавноста (46 спортистки или 52,3%) (графикон бр. 6). Во помал дел од ситуациите тоа потекнувало од соиграч/ка или друг клупски член (35 спортистки или 39,8%) и тренер/ка (32 спортистки или 36,4%), додека помал број ситуации биле предизвикани од страна на претставник/чка на клуб или федерација (11 спортистки или 12,5%) и судии или официјални лица (8 спортистки или 9,1%).

Графикон бр. 6. Од кого потекнувало вознемирувањето или насилството?

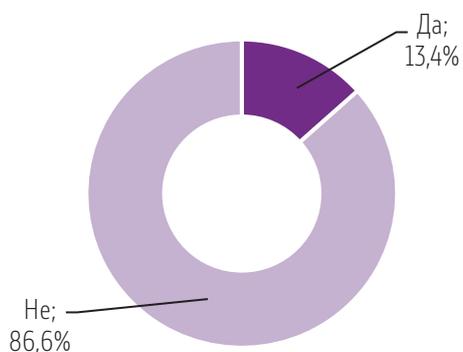
Во 88,2% од случаите (82 спортистки) вознемирувањето или насилството се случило за време на натпревар, односно спортски настан (графикон бр. 7). Во 31,2% (29 спортистки) настанот се случил за време на тренинг, во 21,5% (20 спортистки) на интернет, односно на социјалните мрежи, додека 10,8% (10 спортистки) за време на патување.

Графикон бр. 7. Во кои ситуации се случило несаканото однесување/а?

Од спортистките кои доживеале некаков вид вознемирување или насилство, само 13,4% (13 спортистки) го пријавиле случајот (графикон бр. 8). Од оние кои го пријавиле, тоа најчесто го направиле кај тренерот/ката (8 спортистки или 61,5%), додека 4 спортистки (30,8%) го пријавиле случајот кај друго лице во клубот, како администрација или раководство, 2 спортистки (15,4%) кај друго лице во федерацијата (графикон бр. 9). Само неколку спортистки дадоа информации за постапката, од кои во еден случај не е сè уште завршена, во друг завршила „добро“, во трет се средила „на мирен начин со разговор“, додека во еден случај „се сврте на шега и немаше никаква завршница“.

Графикон бр. 8. Дали го пријавивте случајот на вознемирување или насилство?

Графикон бр. 9. Каде пријавиле?

Во анализата на поврзаноста помеѓу видот на насилството кое го доживеале и пријавувањето на насилството постои речиси подеднаква дистрибуција за поголем дел од случаите (графикон бр. 10). Притоа, ниту една од спортистките кои изјавиле дека доживеале онлај вознемирување или исклучување или запоставување од тренинг или натпревар не пријавиле насилство.

Графикон бр. 10. Поврзаност помеѓу видот на насилството и пријавувањето

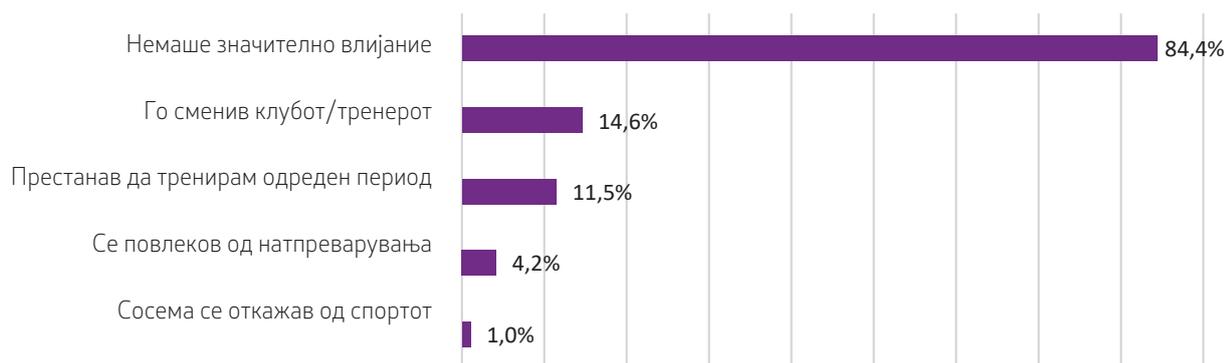
Во однос на спортистките кои не пријавиле, најчести причини за непријавувањето биле тоа што не го сметале случајот за сериозен (51 спортистка или 61,4%), како и дека не верувале дека нешто ќе се промени (43 спортистки или 51,8%) (графикон бр. 11). 20,5% (17 спортистки) не пријавиле заради недоверба во институциите, а 15,7% (13 спортистки) затоа што не знаеле каде да пријават. Во 7,2% од случаите (6 спортистки) причина за непријавувањето бил стравот од последиците по кариерата/угледот.

Графикон бр. 11. Во кои ситуации се случило несаканото однесување/а?

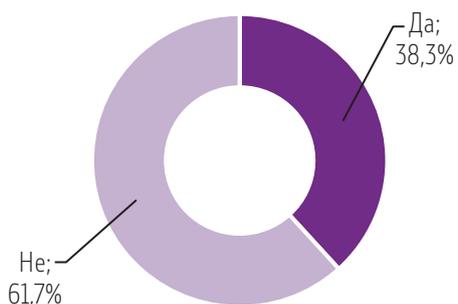
Позитивно е што најголем дел од спортистките (81 спортистка или 84,4%) изјавиле дека искуството на вознемирување или насилство кое го доживеале немало значајно влијание на нивното понатамошно занимавање со спорт (графикон бр. 12). Меѓутоа, за 14 спортистки (14,6%) како резултат на искуството на насилство го смениле клубот или тренерот, 11 спортистки (11,5%) престанале да тренираат одреден период, 4 (4,2%) се повлекле од натпреварувањата, а 1 спортиска сосема се откажала од спортот.

Графикон бр. 12. Како насилството влијаело на понатамошното бавење со спорт

Дури 38,3% од спортистките (44 спортистки) изјавиле дека биле сведок на вознемирување или насилство врз друга спортистка (графикон бр. 13), а во најголем дел од случаите (88,4% или 38 спортистки) изјавиле дека станувало збор за навредливи или понижувачки коментари, додека во помал дел (25 спортистки или 58,1%) за агресивно или застрашувачко викање (графикон бр. 14). Во 20,9% од случаите (9 спортистки) се работело за закани, уцени или други облици на присила, во 16,3% (7 спортистки) за физичко малтретирање, како туркање, удирање, грубо постапување, во 14% (6 спортистки) за исклучување или запоставување од тренинг или натпревар. Во неколку случаи имало не-сакани сексуални коментари или допири (9,3% или 4 спортистки) и онлајн вознемирување (7% или 3 спортистки).

Графикон бр. 13. Дали некогаш биле сведок на вознемирување или насилство врз друга спортистка?

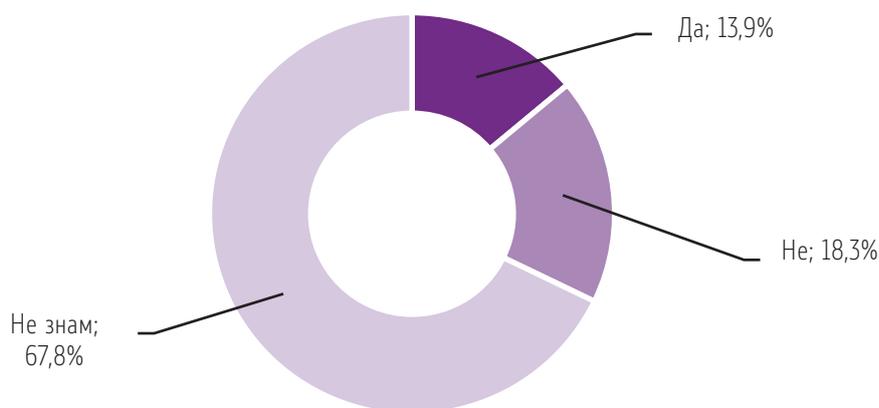

Графикон бр. 14. Вид на насилство на кое биле сведок

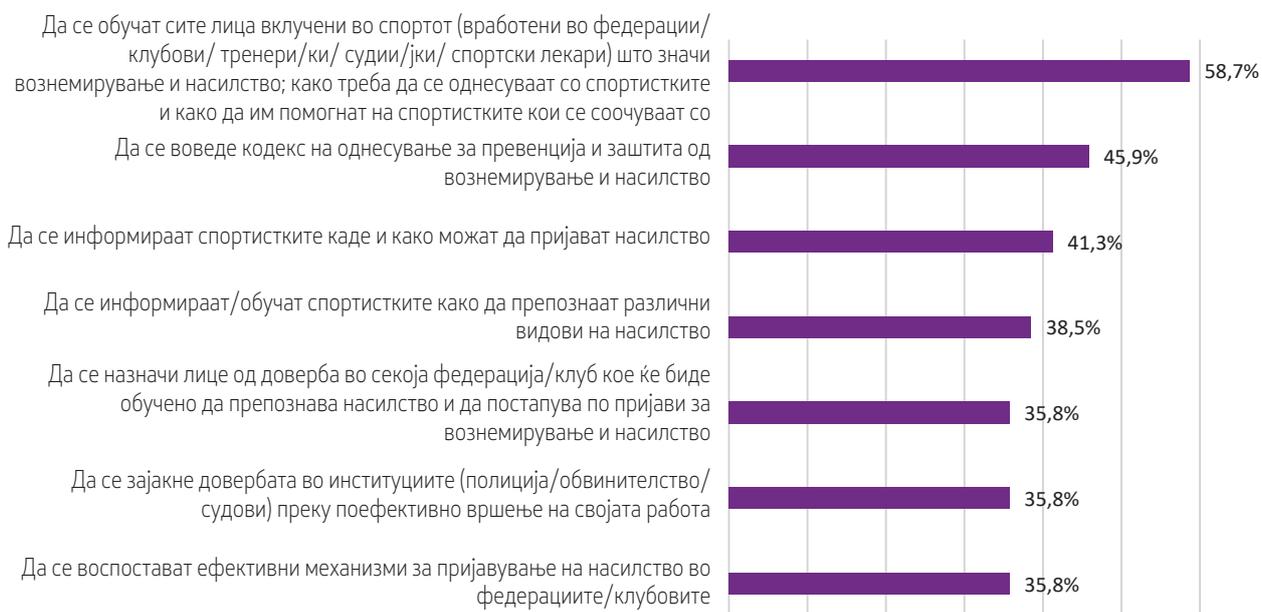
Речиси една третина од спортистките (78 спортистки или 67,8%) изјавиле дека не знаат дали во нивниот клуб или федерација постои назначено лице или механизам за заштита („безбеден спорт“), додека 18,3% (21 спортистка) дека такво лице не постои (графикон бр. 15).

Графикон бр. 15. Дали во клубот или федерацијата постои назначено лице или механизам за заштита („safe sport“)?

Според најголем дел од спортистките (64 спортисти или 58,7%), она што треба, односно што можат да направат клубовите и федерациите за да ги заштитат подобро спортистките од какво било вознемирување и насилство е да се обучат сите лица вклучени во спортот (вработените во федерациите/клубовите, тренерите/ките, судиите/јките, спортските лекари итн.) што значи вознемирување и насилство, како треба да се однесуваат со спортистките и како да им помогнат на спортистките кои се соочуваат со вознемирување и насилство (графикон бр. 16). 45,9% (50 спортисти) од спортистките сметаат дека треба да се воведат кодекс на однесување за превенција и заштита од вознемирување и насилство, 41,3% (45 спортисти) да се информираат спортистките каде и како можат да пријават насилство, како и да се информираат/обучат спортистките како да препознаат различни видови на насилство (42 спортисти или 38,5%). По подеднаков дел од спортистките, односно по 35,8% (39 спортисти), сметаат дека е потребно да се воспостават ефективни механизми за пријавување насилство во федерациите/клубовите, да се назначи лице од доверба во секоја федерација/клуб кое ќе биде обучено да препознава насилство и да постапува по пријави за вознемирување и насилство и да се зајакне довербата во институциите (полицијата, обвинителството, судовите итн.) преку поефективно вршење на својата работа.

Графикон бр. 16. Што треба/можат клубовите и федерациите да направат за подобро да ги заштитат спортистките од било какво вознемирување и насилство?

Само мал дел од спортистките споделија лично искуство или ситуација на која биле сведок во кои тие зборуваат за случаи на вербално насилство, како и злоупотреба на моќ од страна на тренери, изразена преку викање, омаловажување, фаворизирање, уцени и закани, вклучително и спречување промена на клубот и јавни навреди базирани на физички изглед.

„Некои тренери не мислат за тоа колку викаат и што, мислат само на успех, победа и неправеење грешки.“

„Тренери ги уценуваат девојчињата да тренираат во нивниот клуб за да може да бидат повикани во репрезентацијата, а тренерите се селектори на истите.“

„Сакав да го сменам клубот, тренерот не се согласуваше со тоа и се закануваше дека тој ќе направи јас да не тренирам во спортот и сè лошо ќе зборувал за мене.“

„Попусто, кога ништо не функционира во оваа држава.“

„Форсирање одредена личност и третирање како омилена, а другите ги исфрлува, омаловажува... од страна на тренер.“

„Тренер на противничката екипа јавно и гласно вреѓаше и ѝ се закануваше на спортистка со што беше само опоменат.“

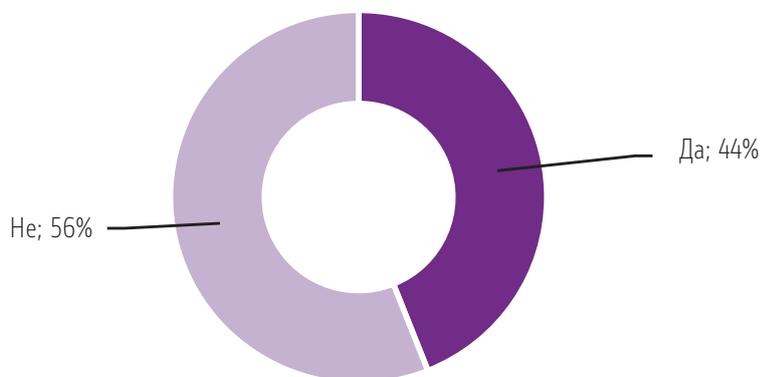
„На сред утакмица викање од страна на тренер спрема соиграч и агресивно вреѓање врз база на физичкиот изглед.“

6.2. Анализа на податоците од националните спортски федерации

6.2.1. Наоди од прашалникот

Повеќе од половина (14 федерации или 56%) од спортските федерации кои одговорија на прашалникот немаат усвоено официјална политика, протокол или кодекс на однесувањето за „безбеден спорт“ кој опфаќа и превенција и постапување при вознемирување или насилство врз спортисти/ки, за разлика од 44% (11 федерации) кои имаат (графикон бр. 17).

Графикон бр. 17. Дали федерацијата има усвоено официјална политика, протокол или кодекс кој опфаќа и превенција и постапување при вознемирување или насилство врз спортисти/ки?

Само 7 (28%) од федерациите имаат воспоставен механизам за заштита на спортистите/ките и постапување по пријави за вознемирување или насилство, додека ист број федерации изјавиле дека тој механизам се наоѓа во подготовка (графикон бр. 18). 8 (32%) федерации немаат ваков механизам, а најмал дел (3 федерации или 12%) изјавиле дека немаат информација за неговото постоење во рамките на нивната федерација. Од оние федерации кои одговориле дека имаат некаков механизам, тој најчесто се состои од усвоен протокол или кодекс на однесување (6 федерации или 67%), а во помал дел во официјално назначено лице за контакт во случаи на вознемирување или насилство (3 федерации или 33%) (графикон бр. 19). Две федерации навеле дека имаат и протокол/кодекс на однесување и официјално назначено лице. Во две федерации назначеното лице има назив „Safeguarding“ офицер и е од женски пол, додека во една федерација станува збор за лице одговорно за пријава на конфликти и вознемирување.

Графикон бр. 18. Дали федерацијата има воспоставен механизам за заштита и постапување по пријави за вознемирување или насилство?

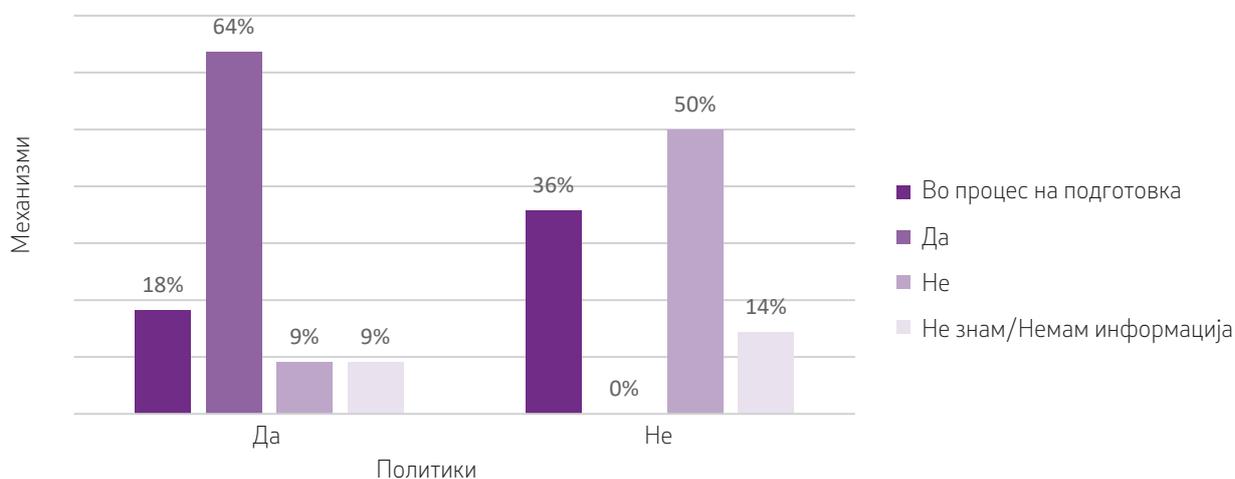

Графикон бр. 19. Во што се состои механизмот?

Од федерациите кои изјавиле дека имаат усвоено официјална политика, протокол или кодекс на однесување за „безбеден спорт“ кој опфаќа и превенција и постапување при вознемирување или насилство врз спортисти/ки, повеќе од половина (7 федерации или 64%) изјавиле дека имаат и воспоставен механизам за заштита и пријавување, додека во 2 федерации (18%) е во процес на подготовка (графикон бр. 20). Позитивно е што кај една третина од федерациите (5 федерации или 36%) кои немаат политики, во подготовка имаат механизам за заштита. Наодите укажуваат на јасна поврзаност меѓу постоењето официјални политики и воспоставувањето механизми за заштита и пријавување насилство.

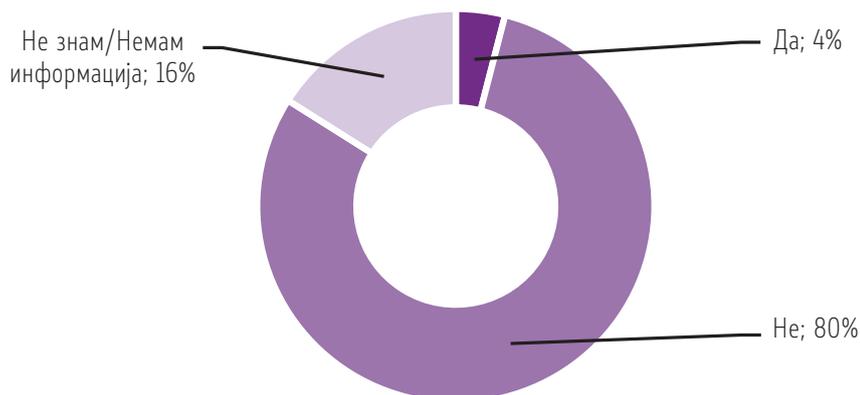
Графикон бр. 20. Релација помеѓу постоење на политики и механизми

Само 4 федерации изјавиле дека во текот на следната година планираат да назначат и да обучат лице за безбеден спорт во рамките на федерацијата.

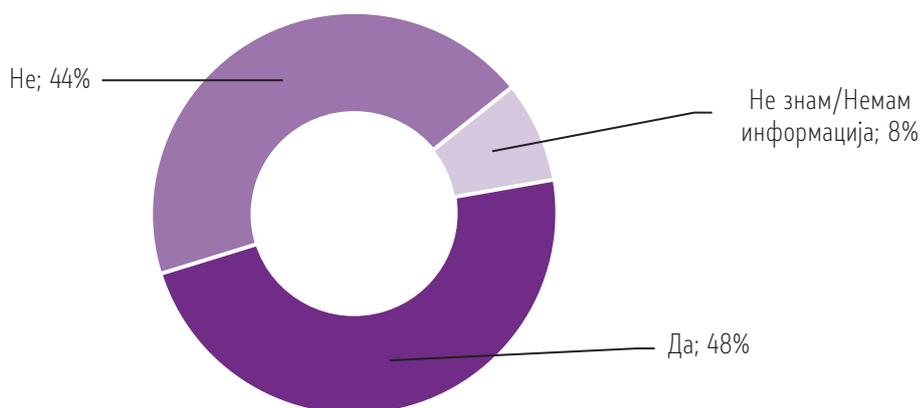
Најголем дел од федерациите (20 федерации или 80%) изјавиле дека во последните пет години не добиле информации или не биле информирани за пријави поврзани со вознемирување или насилство врз жени спортистки, додека 16% (4 федерации) немаат информација дали имало пријави (графикон бр. 21). Во само една федерација (4%) имало една пријава или информација во изминатите пет години за вознемирување или насилство.

Графикон бр. 21. Дали федерацијата има пријави или информации за вознемирување или насилство врз жени спортистки?

Речиси половина, односно 48% (12) од федерациите организирале или учествувале во обуки/активности за подигнување на свеста за безбедност на спортистките, родова еднаквост или „безбеден спорт“ во последните пет години, наспроти 44% (11 федерации) кои немале вакви активности (графикон бр. 22). 8% односно 2 федерации немаат информација за ваков вид обуки или активности.

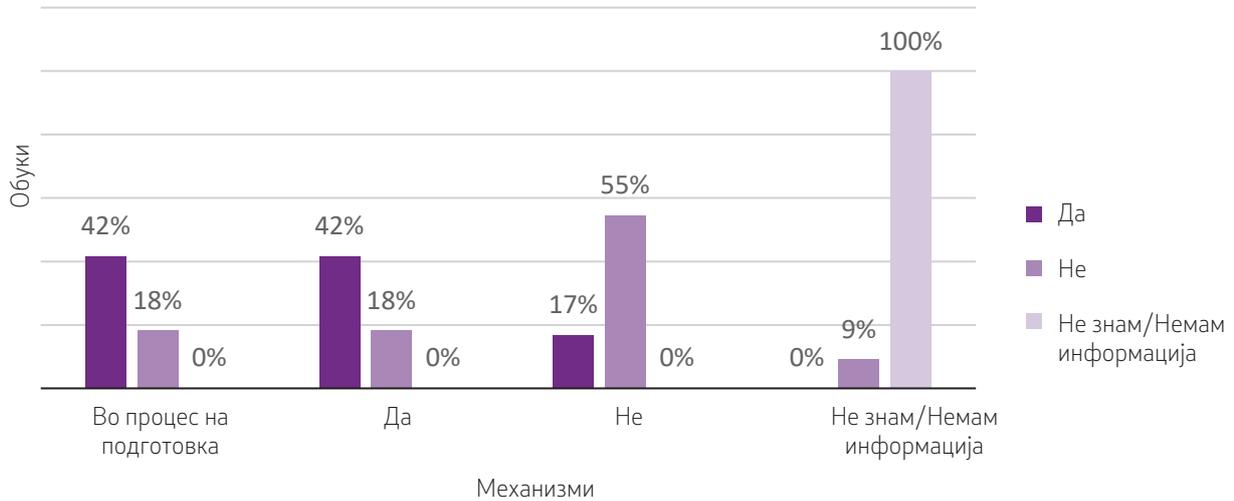
Графикон бр. 22. Дали федерацијата организирала/учествувала во обуки/активности за подигнување на свест

Во однос на поврзаноста помеѓу механизмите за заштита и учеството во обуки, најголем дел од федерациите кои имаат воспоставено механизам за заштита и пријавување насилство или истите се во процес на негово воспоставување (вкупно 10 федерации или 84%) навеле дека учествувале или организирале обуки или активности за подигнување на свеста за безбедност на спортистките, родова еднаквост или „безбеден спорт“ (графикон бр. 23). Ова укажува на можноста дека обуките и

активностите за подигнување на свеста се поврзани со поголема институционална подготвеност и тенденција за воспоставување механизми за заштита.

Графикон бр. 23. Релација помеѓу постоење на механизам за заштита и учество во обуки

Според најголемиот дел од одговорите (19 федерации или 27%), она што ѝ недостасува на нивната федерација за да воспостави и спроведува ефективни политики и механизми за заштита на спортистките се финансиските средства (графикон бр. 24). Приближно ист број федерации ги наведуваат човечките ресурси, односно назначено лице за заштита (13 федерации или 18%) и поддршката од државните институции (12 федерации или 17%), а потоа следуваат знаењето и обуките за родова еднаквост и „безбеден спорт“ (11 федерации или 15%) и интересот и вклученоста на раководството (9 федерации или 13%). Само за една федерација не постојат пречки за спроведување ефективни политики и механизми за заштита.

Графикон бр. 24. Што ѝ недостасува на федерацијата за да воспостави и спроведува ефективни политики и механизми за заштита?

6.2.2. Преглед на јавно достапните документи поврзани со заштита на спортисти/ки

Со цел споредување на изјавите од прашалникот со реалната состојба, дополнително беше направен преглед и анализа на сите јавно достапни документи на федерациите кои во прашалникот навеле дека имаат усвоена официјална политика, протокол или кодекс на однесување за „безбеден спорт“ (safe sport/safeguarding), кој опфаќа и превенција и постапување при вознемирување или насилство врз спортисти/ки. Со ова се обезбеди увид не само во нивните формални одговори, туку и во тоа што навистина постои и е јавно достапно за спортистките.

Прегледот на јавно достапните документи покажа дека од 11 федерации кои одговориле дека имаат вакви политики или документи, кај 5 од нив наведените документи не се јавно достапни на нивните официјални веб-страници. Ова значи дека спортистите и спортистките во суштина немаат пристап до информација до постоечките правила или воопшто не знаат дека истите постојат, што може да влијае на нивната можност за препознавање на механизмот за пријавување, како и негово користење. Кај 2 од овие федерации јавно достапни документи се единствено дисциплинските правилници кои се однесуваат речиси исклучиво на однесување на натпревари и најчесто се препознава и санкционира физичкиот напад, но без родова компонента. Тоа значи дека документите се ориентирани кон прекршоци што се видливи за јавноста и делегатите, а не кон оние кои најчесто ги афектираат спортистките, односно ситуации помалку видливи за јавноста, како односи тренер-спортистка и ситуации со хиерархиска зависност. Дополнително, во правилниците најчесто доминираат формулации насочени кон заштита на угледот на спортот и организацијата.

Од преостанатите 4 федерации кои имаат јавно достапни документи, во еден случај документите се преземени од меѓународни и европски организации, во кои се забележува висок степен на нормативна разработеност. На пример, наведено е дека се препознава дискриминација по основ на „раса, пол, етничка припадност, религија, филозофско или политичко убедување, брачен статус или врз друга основа“ и „се забрануваат сите форми на малтретирање на учесниците, без разлика дали станува збор за физичко, професионално, религиозно, политичко, хиерархиско или сексуално малтретирање и секаква физичка или ментална повреда на учесниците“. Правилата содржат и насоки за тренерите да не применуваат „физичко или вербално насилство за време на борба и/или тренинг кон ниту еден џудист и кон ниту една личност“. Сепак и оваа федерација нема национално разработена процедура за пријавување, туку пријавата треба да се доставува директно до меѓународната федерација. Во практична смисла ова значи дека иако документите на хартија содржат формално добри елементи, овие спортистки во земјата немаат јасна домашна точка за контакт, ниту механизам кој би бил достапен, доверлив или функционален во национален контекст.

Во друг случај е достапен кодекс на однесување кој забранува вербално злоставување, расизам и сексуално вознемирување, каде што се вели дека „ваков вид однесување нема да биде толериран“. Кодексот забранува и „протежирање поединци за одделни позиции во федерацијата засновано врз економски фактори, расна, верска, боја на кожата, возраст, пол, сексуална ориентација, хендикепираност или национална припадност“. Меѓутоа, овој документ повторно се надоврзува на дисциплински правилници, а санкциите што ги предвидува се ограничени на формални прекршувања, без никаква гаранција за заштита на жртвата или за доверливост на постапката.

Кај други документи, формулациите се многу широки, како на пример, се наведува дека дисциплинска мерка се изрекува доколку некој „шири верска, расна или родова нетрпеливост“ или „врши вербална навреда и/или употребува физичка сила“, но дури ни овде не постојат дефиниции за родово базирано насилство, ниту механизам кој би ги покрил ситуациите во кои најчесто се наоѓаат спортистките.

Во еден од документите е наведено дека дисциплинската комисија ги оценува доказите „по слободно убедување“, додека самата комисија е именувана од управниот одбор на федерацијата. Во пракса ова би значело дека постапките се целосно интерни, субјективни и зависат од волјата на истите структури кои имаат моќ во федерацијата, што создава сериозен конфликт на интереси и ја намалува

веројатноста за независна или правична постапка. Дополнително, дисциплинските механизми функционираат ако постои „писмена пријава на лице место“ или пријава поднесена од делегат на натпревар, што е неспроведливо за апсолутното мнозинство случаи на вознемирување и насилство кои се случуваат надвор од теренот, особено во контекст на тренинзи, соблекувални, патувања, селекциски процеси или онлајн комуникации.

Еден од документите содржи општи начела, како што се очекувањето спортистот да биде „солиден ученик, студент, работник, мора да има почит кон атлетичар, тренер, службено лице, родители, гледачи и во никој случај да не примени физичка сила, потценување, изречување погрдни зборови“, како и дека кон „сите учесници на натпреварот ќе се однесува согласно правилата за фер плеј и почит, без разлика на неговиот пол, етничка припадност, раса и верска припадност или сексуална ориентација“. Исто така, се наведува дека „тренерот мора да има морални и етички вредности; не смее никогаш да дозволи да биде воден од користољубие во својата работа (пр. дело со малолетни атлетичари/ки и сл.); должен е да ги почитува етичките норми во својата професија во однос тренер-тренер, тренер-атлетичар, тренер со други спортски работници“. Овие формулации претставуваат еден од ретките примери каде делумно се споменува недискриминација и се навестува свесност за можни ризични ситуации, што може да се смета како позитивна почетна основа. Сепак, содржината останува премногу општа и не навлегува во суштинските прашања поврзани со родот, хиерархијата и нееднаквите односи на моќ кои често стојат во основата на вознемирувањето и не обезбедува јасни механизми, насоки или заштита што би била навистина релевантна за девојките и жените во спортот.

6.3 Анализа на податоците од интервјуата со релевантните чинители

Анализата на податоците од интервјуата е структурирана во неколку тематски целини кои ги обработуваат формите и контекстите на родово базираното насилство во спортот, организациската култура и односите на моќ, постојните политики и механизми за заштита, како и бариерите за пријавување. Интервјуираните лица се групирани во три категории: спортистки (сегашни и поранешни), означени со код СПО, претставници/чки на спортски федерации, клубови и тренери/ки, означени со код ОРГ и експерти и претставници на институции, граѓанско општество и медиуми, означени со код ЕКС. Оваа поделба овозможува споредбена анализа на различните перспективи, искуства и институционални позиции во однос на родово базираното насилство во спортот.

6.3.1. Форми и манифестации на родово базирано насилство во спортот

Насилството и вознемирувањето во спортот се појавуваат во повеќе форми, контексти и односи на моќ, а видливоста, препознавањето и општествената реакција значително варираат во зависност од позицијата на спортистките, видот на спортот, нивото на натпреварување и организациската култура. Според интервјуираните лица, тие не се реткост во спортот, туку „структурен проблем кој има повеќе форми и корени, особено таму каде што постои голема нерамнотежа на моќта“.¹³⁶

Во однос на формите на насилство, психолошкото насилство се појавува како најчесто препознаена и најшироко распространета форма. Тоа се манифестира преку мобинг, навреди, омаловажување, закани со губење место во тимот, уцени и прекумерен притисок за резултати.¹³⁷ Дел од интервјуираните укажуваат дека значаен дел од ваквото насилство произлегува од неедукација на тренерите и спортските работници, кои често не се свесни за психолошките последици од сопственото однесување.¹³⁸ Паралелно, присутни се и сексуалното вознемирување и сексуалното насилство, иако

136 Интервју со СПО-07.

137 Интервјуа со СПО-06, ОРГ-04, ОРГ-05, ЕКС-05.

138 Интервју со ЕКС-05.

тие остануваат најмалку видливи во јавниот дискурс. И покрај отсуството на систематски податоци, експертите наведуваат дека во изминатите десет години има три судски пресуди за сексуално насилство од тренери врз спортистки,¹³⁹ што укажува дека овие појави не се изолирани инциденти.

Тренингот и спортските објекти се препознаваат како клучен контекст на појавување на насилството. Дел од федерациите и експертите укажуваат дека случаите „најчесто се појавуваат прикриено, на тренинг“,¹⁴⁰ каде неформалните односи, блискоста и хиерархијата создаваат услови за злоупотреба. Особено загрижувачки се изјавите за сексуално насилство врз малолетни спортистки од страна на тренери или кондициски тренери, кои „останале скриени, непроговорени и без соодветна реакција од институциите“.¹⁴¹ Други дополнително укажуваат дека ваквите ситуации често не се ни препознаваат како насилство: „се случува тренер да ја влече спортистката за рака, да ја носи во соба, но таа не го перципира тоа како насилство“.¹⁴²

Еден од изразените контексти во кои се случува вознемирување е и јавниот простор поврзан со тренингот, особено кај индивидуалните спортови. Спортистките сведочат за постојани вознемирувачки ситуации при тренирање на отворено: „нон стоп ми свират, ми упатуваат зборови, ми застануваат со автомобили“,¹⁴³ како и директни последици врз процесот на тренирање, како прескокнување тренинзи поради страв, особено навечер и во зимски услови.¹⁴⁴ Овие искуства покажуваат дека пристапот до спорт за жените не е само прашање на инфраструктура, туку и на основна лична безбедност.

Онлајн просторот се јавува како уште една значајна димензија на вознемирување. Дел од интервјуираните опишуваат случаи каде тренери директно им пишуваат на малолетни спортистки за да ги убедат да преминат во друг клуб, со што се заобиколуваат формалните процедури и се врши психолошки притисок.¹⁴⁵ Експертите дополнително укажуваат дека социјалните мрежи се „плодна почва за сексистички коментари“, а говорот на омраза е „неизоставен дел од каков било спортски настан“.¹⁴⁶

Насилството и вознемирувањето најчесто потекнуваат од лица со формална или неформална моќ, како тренери, судии, службени лица, но и публика и навивачи.¹⁴⁷ Една спортистка изјави дека тоа најчесто доаѓа од претпоставените, „оние кои профитираат преку нашиот успех“.¹⁴⁸ Односот тренер–спортистка се опишува како особено ризичен поради високото ниво на зависност, блискост и авторитет, каде што „односот станува многу близок и пријателски и лесно може да се манипулира“,¹⁴⁹ а уцената се јавува како значаен механизам на контрола.¹⁵⁰

Дел од интервјуираните лица сметаат дека во „помирни“, помалку комерцијални спортови, насилството е помалку присутно поради тоа што „сите се знаеме меѓу себе“¹⁵¹ и дека во популарните спортови, каде има повеќе пари, моќ и спонзори, има и повеќе дискриминација, притисоци и насилство.¹⁵² Дополнително, се посочува дека „колку повисоко се оди во спортот, толку проблемот станува посериозен и помалку се зборува за случаите“¹⁵³ што упатува на силен механизам на затворање и самозаштита на хиерархиските спортски структури.

139 Интервју со ЕКС-03.

140 Интервју со ОРГ-04.

141 Интервјуа со СПО-07, ЕКС-01, ЕКС-02.

142 Интервју со ЕКС-02.

143 Интервју со СПО-01.

144 Интервју со СПО-04.

145 Интервју со ОРГ-03.

146 Интервју со ЕКС-05.

147 Интервјуа со СПО-07, ОРГ-04, ЕКС-01, ЕКС-05.

148 Интервју со СПО-06.

149 Интервју со ЕКС-02.

150 Интервјуа со ЕКС-02, ЕКС-05.

151 Интервју со ОРГ-05.

152 Интервјуа со СПО-05, ЕКС-02.

153 Интервју со ЕКС-02.

Потребно е да се истакне и силната разлика во перцепциите меѓу различните актери. Додека некои тврдат дека во нивниот спорт „немало случаи“ или дека тие се „минорни“ и „брзо се решаваат“,¹⁵⁴ експертите и дел од спортистките укажуваат на висок степен на нормализирање на насилството и дискриминацијата, како и на многу ограничени познавања за родово базирано насилство.¹⁵⁵ Оваа празнина во перцепциите дополнително ја продлабочува институционалната слепост за сериозноста на проблемот.

Јавниот дискурс за насилството во спортот е исклучително ограничен. „Во јавноста многу ретко се зборува“, „најчесто се премолчува и се наведнува глава“,¹⁵⁶ а и кога постојат сведоштва, тие најчесто циркулираат во затворени, неформални кругови.¹⁵⁷ Отсуството на систематски податоци, бази на пријави и официјални статистики дополнително придонесува насилството да остане општествено невидливо, иако според искуствата на најголем дел од интервјуираните лица тоа е реално и присутно.

6.3.2. Односи и организациска култура

Организациската култура во спортот се опишува како доминантно машка, авторитарна и затворена средина во која насилството често се релативизира и нормализира. Дел од спортските работници воопшто не прават разлика меѓу род и пол и не го препознаваат родово базираното насилство како посебен проблем.¹⁵⁸ Во оваа средина, спортистките се учат дека навредите, понижувањата и притисокот за резултати спаѓаат во „нормална“ спортска динамика, па така „во голем дел не се ни свесни за насилството, сметаат дека сето тоа е дел од играта и спортот“.¹⁵⁹ Дури и во случаи кога се зборува отворено „не се реагира и најчесто се прифаќа како нормална појава“.¹⁶⁰

Машкото доминирање во раководните структури дополнително ја продлабочува нееднаквоста. Една експертка укажува дека „на високи позиции има само мажи“ и дека женските тимови „многу често се раководени од мажи“, што ги тера спортистките да „се прашуваат каде е нивниот сигурен простор“.¹⁶¹ Притоа, недостигот од женско лидерство и отсуството на доверливи фигури на кои би можеле да се обратат може да придонесе за молчење и самоцензура. Во некои од федерациите со претежно женско членство сепак се забележува поотворена атмосфера, па така една соговорничка кажува дека „често се смееме дека е женски спорт – може кој сака да си ја каже маката, сите сме жени во федерацијата“.¹⁶²

Односите во клубовите дел од спортистките ги доживуваат како инструментални и експлоататорски. Така, на пример, една спортистка објаснува дека долго била во клуб каде што била „најдобро рангирана“ и му одговарала на тренерот бидејќи го промовирала клубот и му овозможувала да се „пофали“ со нејзините успеси, но кога таа и друга девојка се пожалиле кај тренерот на непристојно однесување на дел од мажите во клубот, како користење клупски контакти за приватни пораки и несоодветни коментари, тренерот ништо не направил, „дури ми се чини дека му беше непријатно што воопшто му се пожаливме за тоа“.¹⁶³ Овој недостиг на реакција ја поттикнал спортистката да се дистанцира од клубот и да престане да се натпреварува, што покажува како неказливоста и игнорантниот однос создаваат чувство на небезбедност и водат до откажување од организираниот спорт.

154 Интервјуа со ОРГ-06, ОРГ-08.

155 Интервјуа со ЕКС-02, ОРГ-04.

156 Интервју ОРГ-01.

157 Интервју со ЕКС-05.

158 Интервју со ЕКС-02.

159 Интервју со ЕКС-01.

160 Интервју со ОРГ-05.

161 Интервју со ЕКС-02.

162 Интервју со ОРГ-08.

163 Интервју со СПО-04.

Експертите укажуваат и на структурни пречки во организациското функционирање. Екипните спортови се опишани како „гломазни“ системи со многу вработени, но со „мал интерес“ за темата,¹⁶⁴ додека малите спортови често немаат ниту ресурси ниту мотивација да се занимаваат со прашањето на безбеден спорт.¹⁶⁵ Во многу федерации нема ниту „најобичен“ заштитен механизам, „па макар и само на хартија“.¹⁶⁶ Дополнително, финансиската нестабилност и отсуството на стратешко планирање ги држат федерациите во состојба на постојан аматеризам: „се мачат со сала, термини, наместо со развој на стратегија и визија“.¹⁶⁷ Таму каде што постојат некакви тела, како дисциплински комисии, тие најчесто се фокусирани на регуларноста на натпреварите и спортските правила, а не на родово базирано насилство, злоупотреба или дискриминација.

Во ваква култура, справувањето со насилството најчесто е оставено на индивидуално ниво или се префрла во приватната сфера. Спортистките велат дека за искуствата разговараат „само меѓу себе“¹⁶⁸ или ги споделуваат со блиски пријателки, додека во повеќето случаи „ваквите ситуации се премолчуваат“ и често ни родителите не се информирани.¹⁶⁹ Претставниците на спортските организации потврдуваат дека „повеќе се премолчува, отколку што се зборува отворено“¹⁷⁰ и дека често се одлучува да се „заштити угледот“ на клубот или федерацијата, наместо да се заштитат спортистките.¹⁷¹

Дополнителна димензија на организациската култура е поврзана со моќта, финансиите и видливоста. Според една спортистка, „во попопуларните спортови, каде има повеќе пари и спонзори, има и повеќе дискриминација и насилство“,¹⁷² што укажува дека економските интереси дополнително ја засилуваат хиерархијата на моќ и притисоците врз спортистките. Експертите исто така нагласуваат дека „колку повисоко се оди во спортот, толку проблемот станува посериозен и помалку се зборува за случаите“,¹⁷³ што создава силен ефект на затвореност токму на највисоките нивоа.

Во целина, овие односи и практики создаваат организациска култура во која спортистките често се оставени „сами на себе“¹⁷⁴, а насилството, дискриминацијата и злоупотребата се третираат како индивидуални проблеми, наместо како системски прашања кои бараат институционален одговор.

6.3.3. Политики и механизми за пријавување и заштита

Од перспектива на спортистките, постоењето формални политики и механизми за пријавување речиси и да е непознато. Некои експлицитно велат дека „никогаш немам сретнато“¹⁷⁵ политика или механизам за пријавување, иако имаат повеќе од десет години спортско искуство.¹⁷⁶ Други претпоставуваат дека евентуално постојат некакви регулативи во некои федерации, но не знаат како се применуваат и дали воопшто опфаќаат родово базирано насилство.¹⁷⁷ За дел од нив, единствена препознатлива институција за пријавување е Министерството за внатрешни работи,¹⁷⁸ што покажува дека спортските механизми се или слабо развиени или слабо се комуницира со нив.

164 Интервју со ЕКС-03.

165 Интервјуа со ЕКС-03, ОРГ-01.

166 Интервју со ЕКС-04.

167 Интервју со ОРГ-08.

168 Интервју со СПО-04.

169 Интервју со СПО-08.

170 Интервју со ОРГ-02.

171 Интервју со ОРГ-04.

172 Интервју со СПО-05.

173 Интервју со ЕКС-02.

174 Интервју со ЕКС-02.

175 Интервју со СПО-01.

176 Интервју со СПО-04.

177 Интервју со СПО-03.

178 Интервју со СПО-03.

Таму каде што постојат дисциплински комисији, нивната надлежност е ограничена и насочена кон повреди на спортските правила. Една спортистка појаснува дека насилството може да се пријави во дисциплинска комисија, која може да изрече опомена или суспензија, но дека „проблемот е што тешко може да се докаже – треба да биде видливо“, а пријавувањето за време на натпревар мора да биде веднаш, преку делегат на натпреварот.¹⁷⁹ Овој формален, но тесен пристап не е усогласен со реалноста на сексистичко или психолошко насилство, кое ретко се случува јавно или пред сведоци, но и исклучиво за време на натпревар. Дополнително, едно лице потврди дека оваа дисциплинска комисија „има други ингеренции“ кои не го опфаќаат родово базираното насилство, особено надвор од натпреварите.¹⁸⁰

Претставниците на спортските организации признаваат дека политики за „безбеден спорт“ практично нема или дека самите не се информирани дали некои федерации имаат воспоставено механизми за заштита и пријавување.¹⁸¹ Дури и кога постојат некакви правила, тие најчесто се фокусирани на деца и млади, без посебен акцент на родово базирано насилство.¹⁸²

Експертите дополнително ја продлабочуваат оваа слика, зборувајќи за „институционален проблем“, бидејќи федерациите немаат структура за пријавување, справување и давање поддршка, „скоро ниедна федерација нема правилник“, а и кога има некакви документи, нема „канал за пријавување и решавање на случајот“.¹⁸³ Дури и кога постои некаков механизам, тоа често „завршува во рамките на самата федерација... затоа што нема воспоставено јасни правила и процедури за пријавување и справување со случаите“.¹⁸⁴ Тоа дополнително ги демотивира спортистките дури и во рамките на федерацијата да пријавуваат бидејќи „нема никаква разрешница“¹⁸⁵ или пријавата „се влече со години и нема исход“.¹⁸⁶ Во некои федерации се воспоставени „safeguarding“ офицери, но спортистките немаат информации дека постојат,¹⁸⁷ што ги прави овие механизми неоперативни.

Недостигот на јасно дефинирана институционална одговорност е дополнително потврден и преку одговорот добиен од ресорното министерство, кое надлежноста за справување со родово базираното насилство ја лоцира исклучиво кај националните спортски федерации бидејќи „кај нив и најчесто се случуваат различен вид дејанија, а спортистите/спортските си поведуваат одреден судски спор“.¹⁸⁸ Ваквото позиционирање значи дека постапувањето зависи од поединечните капацитети и практики на федерациите.

Недостатоците во регулативата и слабата примена се препознаени од најголемиот дел од интервјуираните лица. Спортистките укажуваат на „недоволно јасно дефинирани протоколи и процедури“ и на тоа дека правилниците, дури и кога постојат, „ретко се спроведуваат на дело“, без контрола, транспарентност и одговорност.¹⁸⁹ Претставниците на спортските организации додаваат дека „најголеми недостатоци гледаме во раководните структури, кои не преземаат мерки дури и кога постојат пишани правила и прописи“.¹⁹⁰ Експертите го нагласуваат и недостигот на информации, односно дека ниту федерациите ниту спортистките не знаат јасно кои институции се надлежни, каде да се обратат и кој треба да го реши проблемот.¹⁹¹

179 Интервју со СПО-05.

180 Интервју со ОРГ-06.

181 Интервју со ОРГ-01, ОРГ-02, ОРГ-05.

182 Интервју со ОРГ-07.

183 Интервју со ЕКС-02.

184 Интервју со ЕКС-04.

185 Интервју со ЕКС-04.

186 Интервју со ЕКС-03.

187 Интервју со ЕКС-03.

188 Интервју со ЕКС-05.

189 Интервју со СПО-07.

190 Интервју со ОРГ-05.

191 Интервјуа со ЕКС-04, ЕКС-05.

6.3.4. Бариери за пријавување

Бариерите за пријавување на насилство и вознемирување во спортот се повеќеслојни, каде во комбинација влијаат индивидуални, институционални и културни фактори. Во изјавите се наведува „овие фактори често се комбинираат едни со други и создаваат таканаречена *средина на тишина* што ги штити насилниците, а ги остава жртвите без соодветна и навремена поддршка и заштита.“¹⁹²

На индивидуално ниво, најчесто споменувани причини за пријавување насилство се стравот од последици, како на пример одмазда, срамот, стигмата и недоверба во системите за пријавување. Спортистките изјавуваат дека „немаме познавање за тоа каде да се обратиме...“, а „довербата во институциите е на ниско ниво.“¹⁹³ Според друга спортистка, „нема информации каде може да се пријави случај ни да можат да распознаат кој за што е надлежен, особено младите“.¹⁹⁴ Во мала средина, во која „сите се познаваат“, постои силен страв дека „сите ќе знаат и ќе те озборуваат“ и дека жртвата ќе биде перципирана како „фалична“ или како таа што „сама си го барала“.¹⁹⁵ На овој начин стигмата и обвинувањето на жртвата може да дејствуваат како механизам на замолчување, особено кај младите спортисти.

Позицијата на моќ на сторителите е клучна бариера. Спортистките укажуваат дека исходот од пријавата често зависи „кон кого е упатена... ако станува збор за лице кое има моќ, случајот може да се заборава, а ти што сакаш прави“.¹⁹⁶ Други наведуваат дека најголемата пречка е тоа што „никој не си ја врши работата како што треба“, нема „санкции“ и „казнивост“ за сторителите, а пријавувањето може да резултира со „отстранување од натпреварите или отпишување од клубот“.¹⁹⁷ За некои искуството на насилство е толку разочарувачко што директно води до прекин на активното натпреварување.¹⁹⁸

Институционалните бариери се поврзани со недостиг на механизми, нефункционален систем и недостиг на информации. Голем дел од интервјуираните се согласуваат дека „недостиг од механизми и нефункционален систем“ е една од главните причини што ги обесхрабрува спортистките да пријавуваат.¹⁹⁹ Експертите нагласуваат дека „тоа што не пријавуваат не е толку недоверба, колку што е институционално - немаат никакви системи за поддршка“.²⁰⁰ Спортистките често не знаат дека можат да пријават во полиција и не се информирани дека постојат и други инстанци надвор од спортските организации.²⁰¹ Една спортистка објаснува дека најчесто до органите за спроведување се стигнува „освен, доколку се работи за сексуално вознемирување и насилство, каде жртвата веќе од трауми и немоќ ќе одлучи да се обрати до органите за спроведба“.²⁰²

Специфичен аспект на институционалните бариери е и недостигот на безбедни и доверливи канали за пријавување во спортската средина. Самите претставници на спортските организации јасно посочуваат „немање јасен, анонимен канал и лице за контакт“²⁰³ и „недостиг на анонимни и безбедни механизми за пријавување“.²⁰⁴ Без јасно назначено лице, процедура и гарантирана доверливост, ризикот од „протекување“ информации и последици е голем, што може дополнително да го одврати пријавувањето.

192 Интервју со ОРГ-02.

193 Интервју со СПО-01.

194 Интервју со СПО-05.

195 Интервју со СПО-02.

196 Интервју со СПО-05.

197 Интервју со СПО-06.

198 Интервју со СПО-04.

199 Интервјуа со ОРГ-03, ОРГ-03, ОРГ-06, СПО-07.

200 Интервју со ЕКС-02.

201 Интервјуа со ЕКС-03, ЕКС-04.

202 Интервју со СПО-03.

203 Интервју со ОРГ-04.

204 Интервју со ОРГ-07.

Културната димензија дополнително го зацврстува молчењето. Спортската средина се опишува како „машка и авторитативна“, каде не се охрабрува пријавувањето и каде родово базираното насилство не се препознава како специфичен проблем.²⁰⁵

6.3.5. Иницијативи за превенција и заштита

Иако системот за заштита во спортот е во зачетна фаза, интервјуата покажуваат дека постојат неколку иницијативи кои ја отвораат темата и создаваат потенцијал за промени. Централно место зазема проектот на ОКСМ финансиран преку програмата Еразмус на ЕУ, кој има за цел воспоставување „Safeguarding Officer“ во националните спортски федерации. Спортистки и претставници на спортските организации посочуваат дека преку овој проект се организираат фази на обуки и се „почнува“ со воспоставување назначени лица за безбеден спорт - „safeguarding“.²⁰⁶ Овие активности се очекува да помогнат во препознавање на проблематиката и во знаењето „како соодветно да постапат при вакви случаи“.²⁰⁷

Постојат и други, повеќе фрагментарни иницијативи. Некои федерации почнуваат интерно да подготвуваат правила за „безбеден спорт“ и планираат назначување официјални лица за постапување по пријави во следниот период.²⁰⁸ Други работат на програми за зајакнување на младите, развивање на самодовербата и создавање „сигурно место“ на теренот.²⁰⁹ Експертките укажуваат дека материјалите и процедурите не се доволно видливи, односно не се објавени на веб-страниците, па спортистките не можат лесно да пристапат до информации.²¹⁰

И покрај овие позитивни чекори, доминантна оценка е дека иницијативите сè уште се базираат на проекти во кои учествуваат само дел од федерациите, а не станува збор за системска промена. Дел од соговорниците изразуваат разочараност поради „недостаток на интерес од другите федерации“, особено од „големите“ спортови.²¹¹ Други укажуваат дека и кога некоја федерација има ангажирано лице што делумно работи на оваа тематика, таа личност нема доволно капацитет и познавање за да може да обезбеди соодветна заштита.²¹²

6.3.6. Потребни промени и улогата на институциите

Според поголемиот дел од интервјуираните лица за спортот во Северна Македонија, за да стане побезбедна и поправедна средина за жените и девојките, потребни се системски, а не декларативни промени. Најчесто споменувана е потребата од законски измени. Голем дел укажуваат на „дупки“ во Законот за спортот и на потребата за негови промени и вклучување одредби за „safeguarding“, без кои федерациите „немаат моќ“ да го спроведат системот.²¹³ Некои предлагаат дури и донесување „посебен закон за заштита на спортистите од злоупотреба, вознемирување и насилство“, со јасни обврски и механизми за спроведување.²¹⁴

Дел од експертите се согласуваат дека измените во Законот за спортот мора експлицитно да го вклучат „safeguarding“ и да ги условат федерациите и клубовите со обврска за воведување механизми и редовни обуки. Тие предлагаат државата да ги услови федерациите со временска рамка („имате една година да го спроведете ова“) и да го поврзе добивањето државни средства со постоење функ-

205 Интервју со ЕКС-01, ЕКС-02.

206 Интервјуа со СПО-02, ОРГ-01, ОРГ-03, ОРГ-04.

207 Интервју со ОРГ-04.

208 Интервју со ОРГ-07.

209 Интервју со ОРГ-08.

210 Интервју со ЕКС-03.

211 Интервјуа со ОРГ-06, ЕКС-03.

212 Интервју со ЕКС-04.

213 Интервјуа со СПО-02, ОРГ-05.

214 Интервју со ОРГ-02.

ционални механизми.²¹⁵ Дополнително, укажуваат на потребата од инспекции во федерациите кои редовно ќе проверуваат дали има случаи на дискриминација и насилство, бидејќи „ако гледаме дека на дојава за случај не се случува ништо, тоа дава знак дека тој механизам не функционира“.²¹⁶

Покрај законските измени, се нагласува потребата од јасни, задолжителни политики и кодекси за „безбеден спорт“ во федерациите и клубовите, вклучително и процедури за пријава, заштитни мерки и санкции, како и назначени лица за поддршка на жртвите.²¹⁷ Државните институции, како Министерството за спорт, Министерство за образование и наука, инспекциските служби, се препознаваат како клучни актери кои треба да ја водат оваа промена во тесна координација со ОКСМ и федерациите.²¹⁸ Фактот дека Министерството за спорт ја сведува својата улога на родово одговорно буџетирање, додека одговорноста за родово базирано насилство ја префрла исклучиво на федерациите,²¹⁹ укажува на потреба од јасно дефинирана, активна и координирана улога на државните институции во оваа област.

Голем дел од интервјуираните лица гледаат на едукацијата како „главна алатка“ за подигнување на свеста за насилството во спортот.²²⁰ Се предлагаат задолжителни обуки за тренери и спортски работници за препознавање и превенција на насилство, за родова еднаквост и за безбеден однос тренер–спортистка, со редовно надградување.²²¹ Особено се проблематизира фактот дека голем дел од тренерите се без формално образование за методика и психологија, „немаат образование за пристап кон женските спортистки“.²²²

Во дел од изјавите се бара воспоставување служби за заштита каде спортистките можат да пријавуваат, да добијат психолошка и правна поддршка и каде ќе има јасна процедура за истрага и исход.²²³ Некои, пак, предупредуваат на опасност од преклопување на надлежности и сметаат дека наместо создавање нови тела, постојните механизми треба да се „операционализираат“ и да се изградат капацитети на лицата кои работат со овие случаи, на ниво на параправници и специјализирани контакт-точки во федерациите.²²⁴

Голем дел од интервјуираните ја нагласуваат и потребата од поголемо учество на жените во одлучувачките позиции во спортот, во клубовите, федерациите и комисиите, бидејќи родовата рамнотежа се гледа како клучна за создавање чувствителен и безбеден систем.²²⁵ Женските гласови се сметаат за неопходни во креирањето политики, не само како „целна група“, туку и како активни носителки на одлуки и промени.

Исто така, се препознава и улогата на граѓанските организации, медиумите и академската заедница во отворањето на темата, создавање јавен притисок и развивање континуирана превенција, а не само проектни активности.²²⁶ Без таква хоризонтална мрежа и без стабилна институционална рамка, постои ризик сите напори да останат фрагментарни и зависни од индивидуални ентузијасти.

215 Интервјуа со ЕКС-02, ЕКС-03, ЕКС-01.

216 Интервју со СПО-05.

217 Интервјуа со ОРГ-04, ОРГ-07.

218 Интервјуа со СПО-06, СПО-07, ОРГ-02, ОРГ-04, ОРГ-07.

219 Интервју со ЕКС-06.

220 Интервјуа со СПО-03, ЕКС-02.

221 Интервјуа со ОРГ-03, ОРГ-07, ЕКС-02.

222 Интервју со ОРГ-03.

223 Интервјуа со СПО-06, СПО-07.

224 Интервју со ЕКС-04.

225 Интервјуа со СПО-07, ОРГ-06, ЕКС-02.

226 Интервјуа со ЕКС-04, ЕКС-05.

6.3.7. Добри практики

Информациите за добри практики главно доаѓаат од меѓународен контекст, а не од домашни примери. Повеќето спортистки и дел од претставниците на спортските организации изјавија дека „не се запознаени“ со добри практики на кои би се повикале.²²⁷ Оваа празнина самата по себе е индикативна, односно покажува дека спортскиот систем не создава доволно видливи позитивни модели за поддршка.

Сепак, неколку од интервјуираните лица наведуваат конкретни примери од други земји. Се споменуваат модели каде, на пример, во Италија успешните спортистки и спортисти добиваат сигурно вработување (како во полицијата или војската) или решавање на станбеното прашање, како во Турција.²²⁸ Овие политики се сфаќаат како начин државата да ја признае и да ја валоризира спортската кариера, особено за жените, кои често остануваат невидливи по завршување на активното натпреварување.

Од аспект на родовата еднаквост, се наведуваат примери од Норвешка и од Шведска, каде постои „поеднакво вреднување на спортските резултати“ помеѓу мажите и жените,²²⁹ и од САД, каде политиките за „безбеден спорт“ важат за сите поединци вклучени во олимпиското и параолимпиското движење, со за цел да се спречат недолични однесувања и да се создаде „безбедна и почитувана атлетска средина“.²³⁰

Како добра пракса се наведуваат и европски федерации, како британската и холандската, каде постојат задолжителни „safeguarding“ офицери и анонимни линии за пријавување.²³¹ На регионално ниво, како позитивен пример беше наведена Хрватска, каде „safeguarding“ е вметнат во законот и каде ресорното министерство и Хрватскиот олимписки комитет работат „рака под рака“, за разлика од македонскиот контекст, каде сè уште се работи на лично ниво и „работите не се мрдаат со години“.²³²

На симболичко ниво, како охрабрувачки пример беше спомената тужбата за сексуално вознемирување против селекторот на женската репрезентација на Шпанија, која се гледа како модел што треба да го следат спортистките кога се соочуваат со сексуално вознемирување.²³³ Овој пример покажува како видливите, јавно поддржани процеси можат да имаат силен ефект врз охрабрувањето други жени да проговорат.

227 Интервјуа со СПО-01, СПО-03, ОРГ-01.

228 Интервју со СПО-06.

229 Интервју со ОРГ-05.

230 Интервју со ОРГ-02.

231 Интервју со ОРГ-07.

232 Интервју со ЕКС-03.

233 Интервју со ЕКС-01.

7. Заклучоци

Анализата покажува дека родово базираното насилство врз жените во спортот претставува сериозен и комплексен проблем кој е длабоко вкоренет во организациската култура, хиерархиските односи и нормативната празнина во секторските политики. Иако формите, интензитетот и контекстите на појавување варираат меѓу различни спортови и нивоа на натпреварување, она што е заедничко е дека насилството не е изолиран инцидент, туку системски феномен кој често останува препознатен, непријавен и несанкциониран. Дополнително, анализата укажува дека пристапот до релевантни податоци за родово базираното насилство во спортот во Северна Македонија е ограничен, а достапните податоци се фрагментирани и неунифицирани, што претставува сериозен структурен проблем и значително го отежнува воспоставувањето јасно, континуирано и споредливо следење на трендовите со текот на времето.

Психолошкото насилство се издвојува како најраспространета и најнормализирана форма. Интервјуата и податоците од анкетата јасно укажуваат дека навредите, омаловажувањето, агресивниот тон, уцените или заканите со губење можности во спортот се прифатени како дел од „спортската дисциплина“. Спортистките често не ги препознаваат овие однесувања како насилство, што укажува на значајно ниско ниво на свесност и на внатрешно прифаќање на штетни практики што се сметаат за „нормални“. Оваа нормализација создава амбиент во кој сериозните и повторливи форми на психолошка злоупотреба минуваат без реакција, а границите меѓу дозволено и недозволено однесување остануваат нејасни.

Иако поретко јавно видливо, сексуалното вознемирување и насилство се реална и присутна појава, особено во хиерархиските односи каде моќта е концентрирана кај тренерите, функционерите или други лица со формален или неформален авторитет. Присутни се скриени и хронично непријавени ситуации, вклучително и случаи кои доведуваат до судски процеси. Истовремено, многу спортистки, особено малолетните, не поседуваат доволно информации, ниту капацитет да ја препознаат злоупотребата на моќ, што дополнително ја засилува ранливоста. Непознавањето на механизмите, стравот од последици и недовербата во институционалните реакции значително ја намалуваат веројатноста за пријавување.

Пријавувањето на насилството е исклучително ретко, а причините за тоа се мултидимензионални. Спортистките често сметаат дека нивните искуства не се доволно „сериозни“, имаат ниска доверба дека институциите ќе реагираат, стравуваат од последици врз својата спортска кариера и не знаат каде може да се обратат. Постои и низок степен на информираност во однос на тоа дека надворешните механизми, како полицијата, центрите за социјална работа или телата за недискриминација, можат да постапуваат и по случаи во спортот. Ова ја создава таканаречената „средина на тишина“, во која молчењето е доминантна стратегија, а заштитата на угледот на клубовите и федерациите често има приоритет пред заштитата на спортистките.

Спортските федерации немаат развиено ефективни системи за заштита, превенција и постапување по случаи на родово базирано насилство. Повеќето федерации немаат политики, протокол или назначено лице кое би постапувало по пријави. Дури и кога постојат некакви документи, тие се најчесто декларативни, формални или насочени исклучиво кон дисциплински прекршоци за време на натпревари. Практичните механизми за пријавување, доверливи и анонимни канали, постапки за заштита и поддршка на жртвите во најголем дел недостасуваат. Ова создава институционална празнина во која ни самите спортски организации не се информирани за постоечките обврски, ниту спортистките за можностите за заштита.

Организациската култура во спортот е доминантно машка и хиерархиска и создава структури на моќ во кои злоупотребите полесно се случуваат и потешко се откриваат. Недостигот од жени на одлучувачките позиции дополнително придонесува прашањата поврзани со насилството поретко да доби-

ваат соодветен фокус. Во вакви услови, насилството се третира како индивидуален проблем, а не како прашање за кое институциите имаат обврска да реагираат.

Иако националните закони за заштита од родово базирано насилство и дискриминација се усогласени со меѓународните стандарди, тие не се интегрирани во Законот за спортот. Отсуството на јасни законски обврски за спортските федерации и клубови да воспостават механизми за заштита придонесува кон недоследност, неструктурираност и избегнување одговорност. Федерациите често се потпираат на доброволни иницијативи или проекти, наместо на системски пристап.

Иницијативите за „безбеден спорт“, иако позитивни, се ограничени и недоволни за системска промена. Проектите што ги иницира ОКСМ претставуваат важна почетна точка, но тие опфаќаат мал дел од федерациите, а механизмите воспоставени во рамките на проектите не се секогаш доволно видливи, функционални или интегрирани во секојдневната практика. Недостига континуирана едукација, надзор и поддршка за да се обезбеди ефективност.

Родово базираното насилство врз жените во спортот во Северна Македонија е резултат на структурни недостатоци во културата, регулативата и институционалните механизми. Проблемот е резултат на комбинација од недоволна свесност, хиерархиски односи, слаби или непостоечки механизми на заштита, неусогласени институционални практики и правен вакуум. Овој контекст создава средина во која насилството може да се појави во различни форми, но ретко се посочува, што доведува до случаи кои остануваат препознаени, непријавени и без институционално постапување.

8. Препораки

Справувањето со родово базираното насилство врз жените и девојките претставува сериозен општествен предизвик што бара континуирана, координирана и мултисекторска посветеност од страна на владите и сите релевантни чинители. Овие напори мора да бидат насочени кон отстранување на структурните и културолошките причини за појавата на насилството, а не само кон неговите последици. Во продолжение се наведени препораки наменети за политичките и спортските лидери кои, покрај формалната одговорност, располагаат и со реална моќ и влијание. Нивната активна поддршка може суштински да ги засили напорите за спречување на насилството врз жените и девојките во спортскиот сектор. Истовремено, анализата нагласува дека секој поединец има морална и општествена обврска да придонесе кон создавање безбедна, инклузивна и правична спортска средина.

8.1. Препораки за спортските организации (национални спортски федерации, спортски клубови)

Систематска едукација и градење капацитети

Да се воспостават редовни и задолжителни обуки за тренерите, административниот кадар и другите вработени, со посебен фокус на превенција, препознавање и соодветно постапување при родово базирано насилство. Континуираната едукација овозможува навремена реакција, намалување на ризиците и јакнење на културата на одговорност во спортот.

Зајакнување на знаењето и информирањето на спортистките

Да се обезбедат редовни обуки и информативни сесии за спортистките, со цел тие да ги препознаваат различните форми на родово базирано насилство, да ги разберат своите права и да бидат информирани за достапните механизми за пријавување и во рамките на спортската организација и кон надлежните институции. При дизајнирањето на овие активности, неопходно е да се земат предвид малолетните спортистки, при што информативните активности и механизмите за пријавување треба да бидат прилагодени на возраста, со јасно дефинирана улога на родителите и дополнителни заштитни протоколи за работа со деца и млади во спортот.

Воспоставување механизам за доверба и заштита

Да се назначи лице од доверба („safeguard“ офицер) со соодветна специјализирана обука и јасно дефиниран мандат за превенција, примање и постапување по пријави за насилство, злоупотреба и вознемирување во спортот. Ова лице треба да биде независно во своето постапување, лесно достапно и јасно препознаено од спортистките, тренерите и другиот персонал како безбедна и доверлива контакт-точка. Во рамки на воспоставените механизми за пријавување, спортските организации треба да овозможат анонимно пријавување на насилство, што е особено важно во мали спортски средини и помали спортови. Дополнително, неопходно е улогата, надлежностите и процедурите за контакт со офицерот да се комуницира јавно, со цел да се обезбеди доверба, навремена реакција и заштита на пријавувачите од евентуална одмазда или стигматизација. Спортските организации мора експлицитно да гарантираат дека пријавувањето насилство нема да резултира со какви било негативни последици по спортскиот статус, селекцијата, договорите или понатамошната кариера на спортистките. Секоја форма на одмазда, директна или индиректна, вклучително и маргинализација, губење на позицијата или притисок за напуштање на спортот, треба да се третира како сериозен прекршок и предмет на дисциплинска одговорност.

Јасни и транспарентни процедури за постапување

Да се развијат јасни, достапни и транспарентни процедури за пријавување, истрага и постапување при случаи на родово базирано насилство во спортот. Процедурите треба да бидат формализирани преку правилници, кодекси или други официјални политики, со јасно дефинирани чекори, улоги и одговорности за сите вклучени страни. Тие треба да бидат лесно достапни и јавно објавени, како на веб-страниците на организациите, така и преку внатрешни канали и редовно да се комуницира со спортистите, тренерите, персоналот и клубовите членки. Целта е да се обезбеди доверлив и безбеден процес за пријавување, навремена и ефективна реакција, како и заштита на пријавителите од можни реперкусии или стигматизација.

Политика на нулта толеранција

Да се усвои и доследно да се применува политика на нулта толеранција кон родово базираното насилство е клучна за создавање безбедна спортска средина. Спортските организации треба да обезбедат овие политики да се применуваат и на клубско ниво, при што тие самите треба да служат како позитивен пример и да обезбедат поддршка за спроведување.

Усогласување на интерните акти и одговорност на членките

Сите внатрешни документи, стратегии и регулативи на спортските организации треба да бидат усогласени и да содржат јасни одредби за превенција, препознавање и справување со родово базирано насилство. Дополнително, федерациите имаат обврска да следат и оценуваат дали нивните членки (клубови) ги усвојуваат и применуваат истите стандарди, обезбедувајќи со тоа конзистентна заштита на спортистите. Овој процес треба да вклучува редовни извештаи, мониторинг и поддршка при спроведување на политиките, како и јасни механизми за корекција или интервенција во случај на непостапување или недоследност.

Мултисекторска соработка и надворешна поддршка

Да се унапреди соработката меѓу спортските организации, федерациите, клубовите, граѓанските организации, надлежните институции и експертите за родово базирано насилство и безбедност во спортот. Ова вклучува размена на добри практики, развој на заеднички иницијативи, координација при креирање политики, како и поврзување со постоечки услуги за поддршка на оние кои доживеале насилство.

8.2. Препораки за креаторите на политики

Обука и подигнување на свеста

Да се обезбедат редовни обуки и информативни активности за спортските федерации со цел подигнување на свеста и унапредување на капацитетите за превенција и справување со родово базирано насилство. На овој начин, Министерството за спорт ја зајакнува способноста на федерациите и клубовите да обезбедат безбедна и инклузивна спортска средина, како и довербата во институционалните механизми за заштита.

Поврзување на финансирањето со заштитните механизми

Да се воведат како услов федерациите да имаат усвоени правилници, кодекси и воспоставени функционални механизми за превенција, пријавување и постапување при родово базирано насилство, кои ќе служат како предуслов за добивање државно финансирање. Ова ќе обезбеди дека сите финан-

сиски средства се насочуваат кон организации кои активно ја спроведуваат политиката за безбеден спорт и се посветени на заштита на спортистките.

Законодавно усогласување

Да се изврши усогласување и изменување на Законот за спорт во согласност со релевантните европски препораки и меѓународни стандарди, со цел јасно, недвосмислено и обврзувачки да се утврди принципот на нулта толеранција кон родово базирано насилство, како и обврските на спортските организации за негова превенција, пријавување и санкционирање.

Интеграција на политиките за спречување на родово базирано насилство во спортските стратегии

Да се интегрира политиката за спречување на родово базирано насилство како задолжителна компонента во сите идни стратегии, акциски планови и стратешки документи во областа на спортот, со цел да се обезбеди системски и одржлив пристап за превенцијата и справувањето со родово базирано насилство.

Финансиска поддршка

Да се обезбедат наменски, соодветни и одржливи финансиски средства преку државниот буџет, со цел развој, спроведување и континуирано функционирање на политиките, процедурите и механизмите за превенција и справување со родово базирано насилство во спортот.

Податоци и евиденција

Да се воспостави обврска за систематско, стандардизирано и континуирано собирање податоци за пријави, постапувања и исходи поврзани со родово базирано насилство во спортот. Паралелно, неопходно е редовно прибирање и ажурирање на основните, родово раздвоени податоци за бројот на активни спортистки и спортисти во рамките на организираниот спорт, по федерации и клубови. Федерациите и клубовите треба да водат унифицирана евиденција, со јасно дефинирани индикатори и заштита на личните податоци, а збирни податоци редовно да се доставуваат до надлежните институции. Овие податоци треба да служат како основа за следење на состојбата, идентификација на ризиците и креирање политики засновани на докази.

Мониторинг и отчетност

Да се воспостават механизми за редовен мониторинг и оценка на ефективноста на мерките за превенција и справување со родово базираното насилство во спортот. Надлежните институции треба редовно да ја оценуваат ефективноста на преземените мерки, да постапуваат во случаи на непочитување и да обезбедат соодветни последици. Овој процес овозможува навремени промени, подобрување на практиките и зајакнување на довербата во институционалните механизми за заштита.

Меѓусекторска соработка за спречување родово базирано насилство

Да се воспостави и унапредува меѓусекторска соработка со надлежните институции надвор од спортскиот сектор, вклучително и институциите задолжени за превенција и справување со родово базирано насилство, со цел обезбедување координиран, ефикасен и сеопфатен институционален одговор.

Библиографија

- Council of Europe. (2011). Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). Достапно на: <https://rm.coe.int/168008482e>
- Council of the European Union (2014). *Conclusions on gender equality in sport*. Достапно на: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014XG0614\(09\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014XG0614(09))
- Council of Europe. (2019). Toolkit “how to make an impact on gender equality in sport All you need to know”. Достапно на: <https://rm.coe.int/all-in-toolkit-how-to-make-an-impact-on-gender-equality-in-sport-all-y/1680989ab2>
- Council of Europe. (2025). ALL IN PLUS: Promoting Greater Gender Equality in Sport. Analytical Report of the Data Collected: Insights into Trends and Progress. Достапно на: <https://rm.coe.int/prems-007125-gbr-2586-all-in-plus-web-11022025/1680b42ef3>
- European Commission. (2014). Gender equality in sport: Proposal for strategic actions 2014–2020. Достапно на: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7e7a7ff2-5bff-42b4-90f9-8266b3ddc01c>
- European Commission. (2022). Factsheet: Gender equality in sport. Достапно на: <https://sport.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-03/Factsheet%20Gender%20Equality%20in%20Sport%202022.pdf>
- European Commission. (2022). Special Eurobarometer 525: Gender stereotypes. Достапно на: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668>
- European Institute for Gender Equality. (2017). Gender in Sport. Достапно на: <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-sport>
- European Institute for Gender Equality. What is gender-based violence? Достапно на: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence>
- Forsdike, K. и Giles, F. (2024). Women’s Experiences of Gender-Based Interpersonal Violence in Sport: A Qualitative Meta-Synthesis. *TRAUMA, VIOLENCE, & ABUSE* 2024, Vol. 25(4) 3254 –3268.
- ILGA Europe, EL*C, TGEU, OII Europe и EGLSF. (2021). LBTI women in sport: violence, discrimination, and lived experiences. Достапно на: <https://tgeu.org/files/uploads/2023/11/2021-violence-and-discrimination-against-LBTI-women-in-sport.pdf>
- International Working Group on Women and Sport. (2008). Windhoek call for action. Достапно на: http://iwg-gti.org/wpiwg/wp-content/uploads/2015/01/Windhoek_call_for_action_e.pdf
- International Olympic Committee. (2023). IOC publishes new consensus statement on safeguarding and interpersonal violence in sport. Достапно на: <https://www.olympics.com/ioc/news/ioc-publishes-new-consensus-statement-on-safeguarding-and-interpersonal-violence-in-sport>
- International Olympic Committee. Safe Sport. Достапно на: <https://www.olympics.com/athlete365/topics/safesport>
- Lang, M., Mergaert, L., Arnaut, C. и Vertommen, T. (2018). Gender-based violence in EU sport policy: Overview and recommendations. *Journal of Gender-based Violence*. 2 (1), pp. 109-118. Достапно на: <https://www.ingentaconnect.com/content/tpp/jgbv/2018/00000002/00000001/art00008>
- Mergaert, L., Arnaut, C., Vertommen, T. и Lang, M. (2016). Study on gender-based violence in sport: Final Report. European Commission. Достапно на: https://sport.ec.europa.eu/sites/default/files/gender-based-violence-sport-study-2016_en.pdf
- Play the Game/Danish Institute for Sports Studies. (2013). *Sports organisations’ autonomy and good governance*. Достапно на: https://www.playthegame.org/media/rc2g510y/aggis_final_report.pdf
- Shima, E. и Malo, G. (2024). Gender Equality and Women’s Participation in Sports in Albania - A gender-responsive assessment and guidance. UN Women.
- UNESCO and UN Women. (2023). Tackling violence against women and girls in sport: A handbook for policy makers and sports practitioners. Достапно на: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/07/tackling-violence-against-women-and-girls-in-sport-a-handbook-for-policy-makers-and-sports-practitioners>

Council of the European Union. (2024). Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council on the European Union work plan for sport. Достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:42024Y03527>

European Union (2007). Treaty of Lisbon. Достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign/eng>

European Commission. (2007). White paper on sport. Достапно на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&from=EN>

European Union. (2020). Gender equality strategy 2022–2025. Достапно на: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1978). International charter of physical education, physical activity and sport. Достапно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235409e.pdf>

United Nations. (1995). Beijing declaration and platform for action. Достапно на: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>.

United Nations. (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. Достапно на: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

Медиумски објави

What is Safeguarding in Sport? Достапно на: <https://www.safesportinternational.com/2025/06/what-is-safeguarding-in-sport/>

Larry Nassar case: The 156 women who confronted a predator. Достапно на: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-42725339>

Анекс 1. Прашалник за спортистките

ПРАШАЛНИК ЗА СПОРТИСТКИТЕ

Овој прашалник е дел од истражувањето за родово базирано насилство во спортот кое се спроведува во рамките на проектот „Фер игра: Поддршка на родовата еднаквост во спортските политики“. Целта на истражувањето е да се соберат информации за тоа како спортистките ги препознаваат и доживуваат појавите на вознемирување и насилство во спортот во Северна Македонија. Прашалникот е наменет за спортистки.

Под поимот родово базирано насилство во спортистите се подразбираат различни форми на вознемирување и злоупотреба, вклучително вербално и психолошко малтретирање, навреди, сексуално вознемирување или насилство, злоупотреба на моќ и позиција, дискриминација врз основа на родот, како и онлајн вознемирување.

Анкетата е целосно анонимна и се состои од 9 кратки прашањата со неколку потпрашања и за нејзино пополнување ќе Ви бидат потребни **5 до 7 минути**. Вашите одговори ќе помогнат да се изработат препораки за тоа како клубовите и федерациите можат подобро да ги заштитат спортистките.

Ви благодариме однапред за одвоеното време и искреноста!

За сите дополнителни информации, обратете се на bojana_jovanovska@yahoo.com

1. Возраст
 - Под 18 години
 - 18–24 години
 - 25–34 години
 - 35 години и повеќе
2. Со кој спорт се занимавате?
3. На кое ниво најчесто настапувате?
 - Национално/меѓународно
 - Клубско/регионално
 - Аматерско

4. Според Ваше мислење, колку е присутно вознемирувањето и насилството врз спортистките во Македонија?
- Не постои
 - Ретко
 - Често
 - Многу често
5. Кои од следниве ситуации сте ги доживеале за време на спортувањето (тренинг, натпреварување, патувања, спортски настани)? (можете да изберете повеќе од еден одговор)
- Навредливи или понижувачки коментари
 - Агресивно или застрашувачко викање
 - Закани, уцени или други облици на присила
 - Физичко малтретирање (туркање, удирање, грубо постапување)
 - Несакани сексуални коментари или допири
 - Онлајн вознемирување (пораки, коментари)
 - Исклучување или запоставување од тренинг/натпревар
 - Ништо од наведеното
 - Друго (наведете)
- 5.1. Доколку сте доживеале најмалку една од наведените ситуации, од кого потекнуваше тоа однесување? (можете да изберете повеќе од еден одговор)
- Тренер/ка
 - Соиграч/ка / Друг клупски член
 - Претставник/чка на клубот/федерацијата
 - Судии/официјални лица
 - Навивачи/јавност
 - Друго (наведете)
- 5.2. Во кои ситуации се случило несаканото однесување/а? (можете да изберете повеќе од еден одговор)
- За време на тренинг
 - За време на натпревар/спортски настан
 - За време на патување (кампови, подготовки, турнири)
 - Во клубот или федерацијата (администрација, состаноци, простории)
 - На интернет/социјални мрежи
 - Друго (наведете)

5.3. Дали го пријавивте случајот?

- Да
- Не

5.3.1. Ако пријавивте, каде го пријавивте? (можете да изберете повеќе од еден одговор)

- Кај тренерот/ката
- Кај друго лице во клубот (администрација, раководство)
- Кај лице одговорно за заштита (safeguarding) во федерацијата
- Кај друго лице во федерацијата (администрација, раководство)
- Во полиција
- Во Центарот за социјална работа
- Во обвинителството
- Во Народниот правобранител (Омбудсман)
- Во Комисијата за спречување и заштита од дискриминација
- Во невладина организација
- Кај адвокат
- Друго (наведете)

5.3.2. Доколку пријавивте, како заврши постапката?

5.3.3. Ако НЕ пријавивте, која беше причината? (можете да изберете повеќе од еден одговор)

- Не знаев каде да пријавам
- Страв од последици по кариерата/угледот
- Не верував дека нешто ќе се промени
- Немам доверба во институциите
- Не го сметав за сериозно
- Друго (наведете)

5.3.4. Доколку сте имале вакво искуство, како тоа влијаеше на Вашето понатамошно занимавање со спорт? (можете да изберете повеќе од еден одговор)

- Немаше значително влијание
- Престанав да тренирам одреден период
- Го сменив клубот/тренерот
- Се повлекох од натпреварувањата
- Сосема се откажав од спортот
- Друго (наведете)

6. Дали некогаш сте биле сведок на вознемирување или насилство врз друга спортистка?
- Да
 - Не
- 6.1. Доколку ДА, за што стануваше збор? (можете да изберете повеќе од еден одговор)
- Навредливи или понижувачки коментари
 - Агресивно или застрашувачко викање
 - Закани, уцени или други облици на присила
 - Физичко малтретирање (туркање, удирање, грубо постапување)
 - Несакани сексуални коментари или допири
 - Онлајн вознемирување (пораки, коментари)
 - Исклучување или запоставување од тренинг/натпревар
 - Друго (наведете)
7. Дали во вашиот клуб или вашата федерација постои назначено лице или механизам за заштита („safe sport“)?
- Да
 - Не
 - Не знам
8. Што треба/можат клубовите и федерациите да направат за да ги заштитат подобро спортистките од какво било вознемирување и насилство? (можете да изберете повеќе од еден одговор)
- Да се информираат/обучат спортистките како да препознаат различни видови насилство
 - Да се информираат спортистките каде и како можат да пријават насилство
 - Да се воспостават ефективни механизми за пријавување насилство во федерациите/клубовите
 - Да се воведат кодекс на однесувањето за превенција и заштита од вознемирување и насилство
 - Да се обучат сите лица вклучени во спортот (вработени во федерациите/клубовите, тренери/ки, судии/јки, спортски лекари итн.) што значи вознемирување и насилство, како треба да се однесуваат со спортистките и како да им помогнат на спортистките кои се соочуваат со вознемирување и насилство
 - Да се назначи лице од доверба во секоја федерација/клуб кое ќе биде обучено да препознава насилство и да постапува по пријави за вознемирување и насилство
 - Да се зајакне довербата во институциите (полицијата, обвинителството, судовите итн.) преку поефективно вршење на својата работа
 - Друго (наведете)

9. Доколку сакате, можете анонимно да споделите Ваше лично искуство или ситуација на која сте биле сведок, без наведување на личните податоци.

Ви благодариме на споделените одговори!

Доколку некогаш почувствувате потреба да пријавите вознемирување или насилство, или имате потреба од советување или поддршка, можете да се обратите на:

- Најблиската полициска станица или 191
- Најблискиот центар за социјална работа
- Јавното обвинителство и суд
- Граѓански организации кои нудат поддршка

Национални СОС линии

- Бесплатна мобилна СОС линија: 141-700
- Национална СОС линија (Кризен центар „Надеж“): 15 315

Психосоцијална поддршка

- Национална мрежа против насилството врз жените и семејно насилство: 075 255 154, sovetuvaliste@glasprotivnasilstvo.org.mk

Бесплатна правна помош

- Хелсиншки комитет за човековите права: +389 2 3119 073
- Македонско здружение на младите правници: +389 72 223 963

Анекс 2. Прашалник за националните спортски федерации

Во рамките на проектот „Фер игра: Поддршка на родовата еднаквост во спортските политики“ спроведуваме истражување кое има за цел да собере информации за постојните политики, механизми и практики за заштита на спортистките од родово базираното насилство во националните спортски федерации. *Под поимот родово базирано насилство во спортој се подразбираат различни форми на вознемирување и злоупотреба, вклучително вербално и психолошко малтретирање, навреди, сексуално вознемирување или насилство, злоупотреба на моќ и позиција, дискриминација врз основа на родој, како и онлајн вознемирување.* Во таа насока, како дел од истражувањето, спроведуваме краток прашалник наменет за спортските федерации.

Прашалникот се состои од 6 кратки прашања со можност за неколку потпрашања. За негово пополнување ќе Ви бидат потребни **најмногу 5 минути**. Рокот за пополнување на прашалникот е **10 октомври, 2025 година**.

Прашалникот можете да го пополните на два начина:

- ОНЛАЈН - пополнете го прашалникот онлајн преку следниот линк: [ЛИНК](#)
- Е-ПОШТА - одговорете на прашањата директно на оваа е-пошта (со опцијата Reply) – прашањата се наведени подолу.

Сите податоци собрани преку овој прашалник ќе бидат третирали со високо ниво на доверливост и ќе се користат исклучиво за целите на истражувањето. Сите податоците од истражувањето ќе бидат прикажани збирно и во никој случај нема да се споменуваат имиња на федерациите.

Однапред Ви благодариме за одвоеното време и придонесот. За сите дополнителни информации или прашања, слободно контактирајте со нас на erasmus.mok@gmail.com

ПРАШАЛНИК ЗА НАЦИОНАЛНИТЕ СПОРТСКИ ФЕДЕРАЦИИ

1. Име на федерацијата (наведете): _____
2. Дали Вашата федерација има усвоено официјална политика, протокол или кодекс на однесување за „безбеден спорт“ (safe sport/safeguarding), кој опфаќа и превенција и постапување при вознемирување или насилство врз спортистите/ките?
 - Да
 - Не
3. Дали Вашата федерација има воспоставен механизам за заштита на спортистите/ките и постапување по пријави за вознемирување или насилство?
 - Да
 - Не
 - Не знам/немам информација
 - Во процес на подготовка
- 3.1. Доколку ДА, од што се состои механизмот? (можете да изберете повеќе од еден одговор):
 - Усвоен протокол/кодекс на однесување
 - Комисија или работно тело
 - Интерна евиденција или систем за следење случаи
 - Официјално назначено лице за контакт во случаи на вознемирување или насилство
 - Друго (наведете): _____
- 3.2. Доколку во рамките на механизмот постои назначено лице, Ве молиме наведете ја неговата позиција во федерацијата и полот:
- 3.3. Доколку немате назначено лице, дали во текот на следната година планирате да назначите и обучите лице за безбеден спорт во рамките на Вашата федерација?
 - Да
 - Не

4. Дали во последните пет години Вашата федерација добила или била информирана за пријави поврзани со вознемирување или насилство врз жените спортистки?

- Да
- Не
- Не знам/немам информација

4.1. Доколку ДА, наведете колку пријави се евидентирани?

5. Дали Вашата федерација организирила или учествувала во обуки/активности за подигнување на свеста за безбедност на спортистките, родова еднаквост или „безбеден спорт“ (safe sport) во последните пет години?

- Да
- Не
- Не знам/немам информација

6. Што, според Вас, ѝ недостасува на Вашата федерација за да воспостави и спроведува ефективни политики и механизми за заштита на спортистките? (можете да изберете повеќе од еден одговор)

- Финансиски средства
- Човечки ресурси/назначено лице за заштита
- Знаење и обуки за заштита, родова еднаквост и „безбеден спорт“ (safe sport)
- Поддршка од државни институции (министерство, инспекции итн.)
- Поддршка од невладини организации
- Поддршка од меѓународни организации
- Интерес и вклученост на раководството
- Друго (наведете): _____

Анекс 3. Прашалници за интервјуа со релевантните чинители

ПРАШАЛНИК ЗА РЕЛЕВАНТНИТЕ ЧИНИТЕЛИ

Спортистки

Во јавноста многу ретко се зборува за вознемирување и насилство во спортот. Од Вашето искуство, дали овие појави постојат во спортот кај нас и како најчесто се препознаваат, односно во која форма се појавуваат?

- Кои облици на вознемирување или насилство се најмногу присутни (физичко, психолошко, сексуално, онлајн, уцени...)? Од кого најчесто доаѓаат?
- Како реагира спортската заедница кога се појави ваков случај? Се зборува отворено или се премолчува?

Дали знаете дали во Вашиот клуб или вашата федерација постои лице или механизам за заштита и пријавување случаи на вознемирување или насилство?

- Дали знаете кому би се обратиле ако би имале ваков проблем?
- Дали би се чувствувале безбедно и поддржано ако пријавите?
- Дали постои доверба меѓу спортистките и лицата кои треба да постапуваат по пријави?
- Дали клубот или федерацијата некогаш, на кој било начин, Ве информирале за оваа тема?

Дали некогаш сте доживеале или сте била сведок на некаков облик на вознемирување или насилство во спортот? (може тоа да биде на тренинг, натпревар, патување, во комуникација онлајн или во однос со тренерите, соиграчите, публиката, судиите и сл.)

- Доколку ова прашање Ви е чувствително, не мора да го одговорите. Доколку сакате, можете накратко да споделите нешто што сметате дека е важно во контекст на ситуацијата.

Потпрашања (се користат само ако соговорничката сака да сподели):

- Без да навлегуваме во детали кои не сакате да ги споделите, дали би можеле накратко да опишете за каков вид вознемирување или насилство стануваше збор и од кое лице доаѓаше?
- Како реагиравте во таа ситуација, дали побаравте помош или поддршка?
- Дали тоа искуство имаше влијание врз Вашето учество во спортот (дали престанавте со спорт, го сменивте клубот итн.)?
- Дали го пријавите случајот? Доколку ДА, што се случи понатаму? Доколку НЕ, што Ве спречи?

Како сметате дека ваквите искуства влијаат врз спортистките и нивната кариера? (Дали девојки поради вакви искуства се откажуваат или ја намалуваат активноста? Како тоа влијае на нивната само-доверба и мотивација?)

Што, според Вас, би требало да се промени за да стане спортот во Македонија побезбедна и поправадна средина за жените и девојките? Кои конкретни мерки би можеле да ги преземат федерациите и/или клубовите?

- Дали знаете за добри практики од други спортови или земји што би можеле да се применат кај нас?

ПРАШАЛНИК ЗА РЕЛЕВАНТНИТЕ ЧИНИТЕЛИ

Претставници/чки на федерации, клубови и тренери/ки

Во јавноста многу ретко се зборува за насилство и вознемирување во спортот. Од Вашето искуство, дали овие појави постојат во спортот кај нас и како најчесто се препознаваат, односно во која форма се појавуваат?

- Кои облици на вознемирување или насилство се најмногу присутни (физичко, психолошко, сексуално, онлајн, уцени...)? Од кого најчесто доаѓаат?
- Како реагира спортската заедница кога се појави ваков случај? Се зборува отворено или се премолчува?

Дали имате информации или сознанија за тоа колку спортските федерации и клубови во Македонија имаат воспоставени политики или механизми за заштита на спортистите и спортистките (на пример, правила за „безбеден спорт“) или постапки за пријавување на вознемирување и насилство? Доколку ДА, дали знаете колку овие механизми се применуваат во пракса? Дали овие механизми опфаќаат и родово базирано насилство или се однесуваат само на заштита на децата? Дали постојат назначени лица за постапување по пријави?

- Каде гледате најголеми недостатоци (во регулативата, примената, капацитетите)?

Кои, според Вас, се најчестите пречки што ги спречуваат спортистките да пријават случаи на вознемирување или насилство (страв, недоверба, недостиг од механизми или нешто друго)?

Што, според Вас, би требало да се промени за да стане спортот во Македонија побезбедна и поправадна средина за жените и девојките?

- Според Вас, кои институции треба да ја водат оваа промена?
- Дали знаете за добри практики од други спортови или земји што би можеле да се применат кај нас?

ПРАШАЛНИК ЗА РЕЛЕВАНТНИТЕ ЧИНИТЕЛИ

Претставници/чки на ГО, медиуми, експерти/ки

Во јавноста многу ретко се зборува за насилство и вознемирување во спортот. Од Вашето искуство, дали овие појави постојат кај нас и на кој начин најчесто се препознаваат или прикажуваат?

- Кои облици на насилство сметате дека најчесто се појавуваат во спортот (физичко, психолошко, сексуално, онлајн вознемирување, уцени и сл.)?
- Дали сметате дека овие појави се поврзани со позициите на моќ и родовите улоги во спортот?

Дали имате информации или сознанија за тоа колку спортските федерации и клубови во Македонија имаат воспоставени политики или механизми за заштита на спортистите и спортистките (на пример,

правила за „безбеден спорт“) или постапки за пријавување на вознемирување и насилство? Доколку ДА, дали знаете колку овие механизми се применуваат во пракса? Дали овие механизми опфаќаат и родово базирано насилство или се однесуваат само на заштита на децата?

- Дали постојат назначени лица за постапување по пријави?
- Каде гледате најголеми недостатоци (во регулативата, примената, капацитетите)?

Кои, според Вас, се најчестите пречки што ги спречуваат спортистките да пријават случаи на вознемирување или насилство (страв, недоверба, недостиг од механизми или нешто друго)?

- Дали постојат безбедни и доверливи начини и механизми за пријавување?
- Која треба да биде првата контакт-точка за спортистките кои се соочуваат со вакви ситуации?
- Што најмногу ги одвраќа спортистките од пријавување според Вашето искуство?

Како гледате на улогата на медиумите и граѓанските организации во отворањето на темата за вознемирување и насилство во спортот? Дали тие придонесуваат за промени, или сè уште недостига јавен притисок и видливост?

Што, според Вас, би требало да се промени за да стане спортот во Македонија побезбедна и поправадна средина за жените и девојките?

- Според Вас, кои институции треба да ја водат оваа промена?
- Дали би предложили конкретни мерки или добри практики од други сектори или земји?

ПРАШАЛНИК ЗА РЕЛЕВАНТНИТЕ ЧИНТЕЛИ

Претставници/чки на институции

1. Дали во рамките на институцијата постојат политики или стратешки документи што се однесуваат на превенција и заштита од родово базирано насилство во спортот? Ако постојат, можете ли да наведете кој документ и во која година е усвоен? Ако не, дали се планира подготовка на ваков документ во иднина?
2. Дали во постојната спортска легислатива (Законот за спорт, подзаконските акти, правилниците итн.) постојат одредби што се однесуваат на безбедна спортска средина, заштита од родово базирано насилство и родово базирана дискриминација? Ако постојат, колку се тие применливи во пракса? Доколку не, дали има потреба од дополнување на постоечката легислатива?
3. Дали институцијата располага со податоци дали националните федерации имаат воспоставено протокол, процедура или механизам за постапување при пријава на случаи на родово базирано насилство или вознемирување во спортот? Доколку нема, зошто не се побарани ваков вид информации?
4. Дали институцијата има назначено лице или тело или соработува со надворешна институција во однос на следење и документирање случаи на родово базирано насилство во спортот?
5. Како институцијата соработува со спортските федерации, клубови и други чинители во однос на оваа тема (на пример, преку едукации, препораки, заеднички активности)?

6. Дали постојат јавни кампањи или иницијативи поддржани од институцијата со цел подигнување на свеста за спречување и заштита од родово базирано насилство во спортот?
7. Кои активности или мерки институцијата ги планира во следниот период за подобрување на заштитата на спортистите и спортистките од родово базирано насилство и вознемирување? Дали се размислува за воведување задолжителни политики за безбеден спорт во рамките на националните спортски федерации?
8. Каква поддршка (финансиска, стручна, институционална) планира да обезбеди институцијата за националните федерации во оваа област?

Анекс 4. Инструкции за спроведување интервјуа со спортистките кои преживеале насилство

ИНСТРУКЦИИ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ ИНТЕРВЈУА СО СПОРТИСТКИТЕ КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ НАСИЛСТВО

Спроведувањето на интервјуата со спортистките ќе се темели на принципите на етичност, доверливост, доброволност и почитување на достоинството на сите учесници, со посебна чувствителност кон оние кои имаат лично искуство со некаков облик на вознемирување или насилство.

Информирана согласност и доверливост

- Запознавање со целите на истражувањето, со содржината на прашалникот и со основите на траума-информирано интервјуирање.
- Обезбедување соодветна средина, без присуство на трети лица.
- Разговорот го започнуваме со кратко објаснување на целта на истражувањето и начинот на кој ќе се користат податоците.
- Потврдуваме дека учеството е целосно доброволно, дека нема „точни“ или „погрешни“ одговори и дека соговорничката може во секое време да одбие да одговори или целосно да го прекине интервјуто.
- Објаснуваме дека сите информации ќе бидат анонимни и користени само за истражувачки цели.
- Не снимаме или не бележиме без претходно информирање и согласност од соговорничката.

Траума-информиран и родово чувствителен пристап и заштита од секундарна виктимизација

- Покажуваме емпатија, трпеливост и неосудувачки став кон соговорничката.
- Користење отворен и неутрален јазик (на пр. „Дали сакате да споделите нешто за тоа?“ наместо „Што точно се случи?“).
- Никогаш не изразуваме сомнеж, осуда или недоверба кон нејзиното кажување.
- Не коментираме наши лични ставови или мислења.
- Ставаме фокус на искуството, перцепциите и потребите на соговорничката, не на деталите од случајот.
- Треба да задржиме емотивна дистанца, но и почит кон чувствата на соговорничката.

- Одбегнуваме прашања што можат да звучат како обвинување или повторно преиспитување (на пример, наместо „Зошто не сте пријавиле?“ да се праша „Дали имаше нешто што Ве спречи да пријавите?“).
- Не инсистираме на детали кои можат да предизвикаат непријатност или повторна траума.
- Ако соговорничката се вознемири, веднаш ја прекинуваме темата, нудиме пауза и ја потсетуваме дека не мора да продолжи.

По завршувањето на интервјето

- Се заблагодаруваме за одвоеното време и учеството.
- Повторуваме дека кажаното ќе остане доверливо и анонимно.
- Понудуваме контакти за поддршка и пријавување насилство, независно од тоа дали соговорничката споделила лично искуство или не.

Етичко постапување по завршувањето на теренската работа

- Не се споделуваат информации, имиња или препознатливи детали надвор од истражувачкиот тим.
- Во анализата се користат општи описи (на пр. спортистка која се занимава со индивидуален спорт).
- Доколку се појави ситуација во која постои реална закана за безбедноста на учесничката, се информира проектниот тим.

